

Agderforskning

**Prosjektrapport
nr. 11/2009**

Analyse av Setesdalsregionen 2009

Del 1

Forfattere:

Jørn Cruickshank
Steinar Sørheim

Tittel Analyse av Setesdalsregionen del 1
Forfattere Jørn Cruickshank, Steinar Sørheim
Rapport Prosjektrapport nr. 11/2009
ISSN-nummer 0808-5544
Trykkeri Edgar Høgfeldt, 4626 Kristiansand

Bestillingsinformasjon

Utgiver Agderforskning
Gimlemoen 19
N-4630 Kristiansand
Telefon 48 01 05 20
Telefaks 38 14 22 01
E-post post@agderforskning.no
Hjemmeside <http://www.agderforskning.no>

Agderforskning

Forord

I arbeidet med en utviklingsplan for Setesdalen har Setesdal regionråd bedt Agderforskning om gjennomføre en analyse av samfunns- og næringsliv i regionen. Denne rapporten redegjør for resultatene fra første del av en slik analyse. Vi takker for oppdraget!

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	V
INNHALDSFORTEGNELSE.....	2
SAMMENDRAG	5
INNLEDNING.....	9
1 BEFOLKNING OG LEVEKÅR I SETESDAL.....	11
1.1 Befolkning	11
1.2 Levekår	15
1.3 Sysselsetting.....	18
1.4 Kraftinntekter.....	20
1.5 Oppsummert.....	21
2 MOBILITET OG HANDEL	23
2.1 Turisme/ hyttebefolkning.....	23
2.2 Varehandel	24
2.3 Pendling	27
2.4 Oppsummert.....	31
3 NÆRINGSUTVIKLING.....	33
3.1 Næringsstruktur	33
3.2 Bedriftsetableringer	42
3.3 Kreative yrker	43
3.4 Oppsummert.....	48
4 STRATEGIER FOR REGIONAL VEKST.....	49
5 KONKLUSJON OG VEGEN VIDERE.....	55

Sammendrag

Fra nord til sør består Setesdal av de fire kommunene Bykle, Valle, Bygland og Evje og Hornnes. Med sine til sammen 6890 innbyggere har Setesdal vokst med 556 innbyggere siden 1970. Befolkningsveksten i Setesdal er ikke så rask som den generelle veksten i Agder, men i motsetning til utviklingen i de norske distriktene generelt har sysselsettingen og befolkningen i Setesdal vokst jevnt siden 1970. Uten innvandringen fra utlandet, som sto for netto 619 personer inn til regionen de siste ti årene, ville imidlertid alle kommunene i regionen opplevd en netto utflytting hvert år. Utover dette er de viktigste enkeltårsakene til at Setesdal har klart å unngå netto fraflytting etter 1970, i tillegg til ringvirkningene av kraftinntektene i særlig Valle og Bykle: Arbeidsplasser i kommunal forvaltning (984), industri (915), turistbasert næring (564 i butikk, hotell og restaurant), bygg og anlegg (342) og en pendlertilpasning ut av regionen (809).

Uføreandelen er over landsgjennomsnittet og det må sies å være en lite gunstig aldersfordeling i regionen, med få innbyggere i den viktige gruppen mellom 20 og 44 år. På den annen side er kjønnsbalansen god og andelen av befolkningen i arbeidsfør alder som er i arbeid er også høy i Setesdal, både når det gjelder menn og kvinner. Sammenlignet med et landsgjennomsnitt kommer heller ikke Setesdal dårlig ut når det gjelder levekår. Det offentlige tjenestetilbudet i forhold til legetjenester, skole og barnehage ser også ut til å være bra. Utdanningsnivået er imidlertid lavere enn i landet totalt sett og særlig er samfunnsfag og juridiske fag, samt økonomiske og administrative fag dårlig representert. Når det gjelder primærnæringsfag og pedagogiske fag er andelen større i Setesdal enn i landet totalt sett.

Omsetningen i varehandelen er høyere per innbygger i Setesdal enn i landet for øvrig, og dette skyldes ikke minst turister og en stor andel hytteeiere som kommer utenfra regionen og handler varer og tjenester mens de er på hytta. I denne sammenheng merker vi oss at den vanligste yrkeskategorien i Setesdal nettopp er butikkmedarbeidere. Det er videre en netto utpendling fra regionen sørover til kommunene langs kysten, mens pendlingen internt i Setesdal er markert lavere enn mobiliteten ut og inn av regionen. Av den arbeidskraften som importeres til regionen er den største andelen innen industri, hotell- og restaurantvirksomhet og undervisning, mens utpendlingen er dominert av ansatte i bygg- og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting.

Det er mange småbedrifter og bare fire bedrifter med mer enn 50 ansatte i Setesdal, offentlige institusjoner inkludert. Etableringen av nye bedrifter kan verken sies å være lav eller høy sammenlignet med andre regioner i Norge. Både på landsbasis og i Setesdal er helse- og sosialtjenester den største og raskest voksende næringsgruppen. Setesdal har en større andel sysselsetting innenfor næringer knyttet til skogbruk og industri, mens de ikke har den samme tyngden innenfor næringer som vokser mye i landet for øvrig, som avansert tjenesteyting, eiendomsdrift og databehandling, som er mer ”urbane” yrker. Dette kommer også til uttrykk ved at Setesdal scorer dårlig på kunnskapsintensive tjenester. Industrien er også lavteknologisk, sammenlignet med industrien i Norge generelt. I den grad det er tegn til klyngedannelser i vårt materiale så kommer dette til syne i form av en treklynge; ved den samtidige overrepresentasjon av mennesker med primærnæringsfaglig kompetanse og virksomheter innenfor skogbruk, tre- og møbelindustri. Setesdal har sannsynligvis også et potensiale for å ta del i veksten innenfor det Richard Florida har kalt for kreative yrker. Strategien bør da være å skape attraktive, tolerante og allsidige steder som sies å være en viktig drivkraft for den stadig voksende kreative klasse.

Når det gjelder forholdet mellom kommunene i Setesdal så ser Bykle og Evje og Hornnes, og til dels også Valle ut til å være bedre stilt på de fleste områder, sammenlignet med Bygland. De to førstnevnte har netto innflytting, befolkningsvekst og forventet befolkningsvekst. Omsetningen per innbygger i varehandelen er markert høyere og det er også flere hytteeiere fra andre kommuner i Evje og Hornnes og Bykle, enn det den er i de to andre kommunene. Bykle har en gunstig befolknings- og sysselsettingsstruktur når det gjelder både kjønn og alder. Her er også andelen med kort og lang universitets- eller høgskoleutdanning høyere. Når det gjelder kraftinntekter så ligger Bykle i særklasse høyest, i den grad at de ikke mottar rammetilskudd fra staten. Valle har også høye kraftinntekter og litt import av arbeidskraft fra de andre kommunene innen møbelindustri, kraftforsyning og kulturell tjenesteyting og sport.

Bygland har netto utflytting, på tross av en markert netto innvandring. De har også en lite gunstig alders- og kjønnsbalanse, hvis målet er å tiltrekke seg mennesker i småbarnsfase og produktiv alder. Bygland sliter også med høy uføreandel, mange barn på barnevernstiltak og relativt mange sosialhjelpsmottakere og elever som trenger spesialundervisning. Lønns- og formuesnivået er bak landsgjennomsnittet, og lavest av de fire kommunene i regionen. Kommunen lekker sannsynligvis varehandel til Bykle og Evje og Hornnes. Når det gjelder utdanningsnivået så ligger imidlertid Bygland litt over de andre kommunene, hvor det er særlig på fagfeltet primærnæringsfag

at en scorer høyt. Sysselsettingsandelen i Bygland ligger så vidt under landsgjennomsnittet både for kvinner og menn og er det laveste nivået i Setesdal. Det er særlig i aldersgruppene fra 20 til 54 år at Bygland kommer dårligere ut enn de andre. Kommunen har for øvrig markert lavere kraftinntekter enn Valle og Bykle, men litt mer enn Evje og Hornnes. Kommunen er mer enn kommunene lenger opp i dalen integrert med arbeidsmarkedet i Evje og Hornnes. Bygland importerer også litt arbeidskraft innen helse- og sosialtjenster, treindustri og gummivare- og plastindustri.

Innledning

Områdene utenfor de større byene i Norge har siden den 2. verdenskrig opplevd en jevn nedgang i befolkningen. Det som er definert som spredtbygde områder¹ har opplevd en ubønhørlig nedgang i befolkningen på gjennomsnittlig ni tusen personer per år, fra halvannen million ved slutten av andre verdenskrig og ned til den millionen som er igjen på bygda i dag. Den viktigste forklaringen på nedgangen i bosettingen i rurale områder er restruktureringen av økonomien, fra primærnæringsproduksjon til industriproduksjon utover 1950-tallet og etter hvert en overgang fra en vare- til service-økonomi. I perioden fra 1945 til 1970 gikk andelen bosatt i rurale områder ned fra 50% til 35%, mens sysselsettingen i primærnæringene sank fra hele 30% i 1945 til bare 12% i 1970.

På 1970- og -80-tallet ble den markerte sentraliseringen fra 1960-tallet bremsset noe opp, særlig på grunn av veksten i kommunene som planleggings- og tjenesteprodusent. Utbyggingen av kommunene utover 1970- og 80-tallet skapte mange nye arbeidsplasser i de norske utkantene. Utover 1990-tallet økte sentraliseringen igjen, før den nå har opplevd en ny stagnasjon, i form av mindre nedgang i den rurale befolkningen utover 2000-tallet. Når 1950- og 1960-tallets markerte sentralisering nå er bremsset noe opp så skyldes ikke det at primærnæringene igjen er blitt motorer i den lokale økonomien, men at mange små steder og regioner har maktet å skape nye arbeidsplasser i industrien og særlig i de tjenesteytende næringer. Samtidig må vi huske at selv om flyttingen inn til byene har avtatt noe, så har befolkningsveksten i Norge stort sett funnet sted i de urbane områdene. Mens halvparten av befolkningen bodde i spredtbygde strøk i 1945, gjelder dette i dag bare ca. 20%. Sysselsettingen i primærnæringene har i samme periode gått ned fra 30% til 3,5%.

I forbindelse med arbeidet med ny utviklingsplan for Setesdal er Agderforskning bedt om å foreta en analyse av samfunns- og næringsutvikling i regionen. Denne rapporten er resultat av første del av en slik

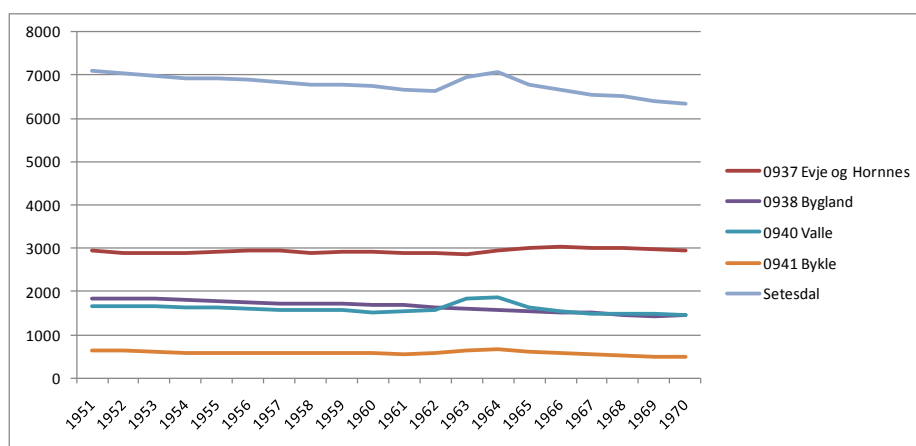
¹ Områder med under 200 bosatte der avstanden mellom husene som regel overstiger 50 meter.

analyse. Rapporten er utelukkende basert på foreliggende og spesialbestilt statistisk materiale. Denne første analysen av Setesdal skal munne ut i tre strategiske temaområder som vil bli utdypet i andre del av regionanalysen. I denne rapporten beskrives i første kapittel befolkningsstruktur og levekår i Setesdal, før vi i andre kapittel går inn på turist-, hytte- og arbeidsmobilitet. I kapittel tre går vi dypere inn i karakteristika ved næringsstrukturen før vi i siste kapittel konkluderer med de viktigste styrker, svakheter, muligheter og trusler for Setesdal og en anbefaling om tre strategiske temaområder for fordypning.

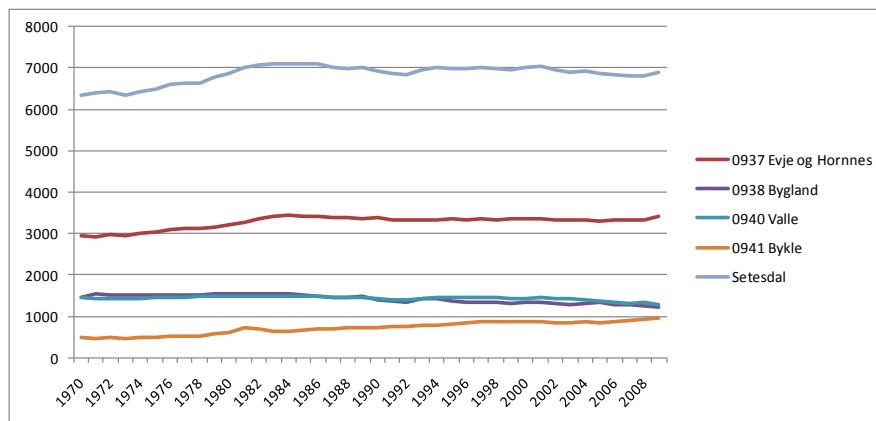
1 Befolkning og levekår i Setesdal

1.1 Befolkning

I perioden fra 1950 og frem til i dag har Setesdalen fulgt noe av den samme utvikling som de spredtbygde områdene i landet forøvrig. Nedgangen var på 772 personer eller 11% fra 1951 til 1970.

En kunne ventet at nedgangen skulle fortsette: Setesdal har 50% av sin befolkning i spredtbygde strøk, primært i Valle og Bygland, og store deler av regionen ligger utenfor pendleravstand til byene langs kysten. Befolkningen i Norge vokser samtidig primært i det sammenhengende beltet av kommuner langs kysten fra Oslo og til Hordaland, i de større byene og i kommunene som ligger i pendlingsavstand til disse byene. De fleste regioner uten større byer opplever stagnasjon i folketallet. Men, etter den nedgangen i befolkning frem mot bunnivået i 1970 som vi ser, har imidlertid Setesdal beholdt og til og med økt folketallet noe frem til i dag. Siden 1970-tallet har det vært en befolkningsøkning på 9 %. Dermed bryter Setesdal mønsteret i flertallet av landets periferi- og småsenterkommuner som mellom 1978 og 2008 opplevde en befolkningsnedgang på henholdsvis 20% og 7%.

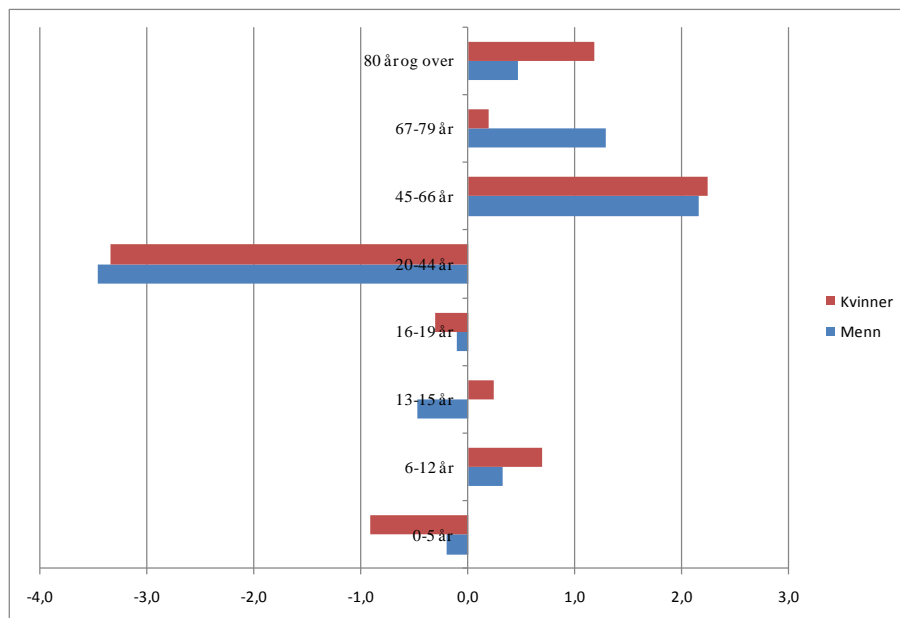
På slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet opplevde Setesdal den samme nedgang i befolkning som andre rurale områder. Etter 1992, som vi ser, har befolkningstallet i Setesdal steget litt igjen. Det er siden 1970 blitt 556 flere innbyggere i Setesdal, i en periode der altså befolkningen i spredtbygde strøk generelt gikk ned. Her er det også innbyrdes forskjeller mellom kommunene, der Bygland og Valle har opplevd en liten nedgang siden 1970, mens det motsatte er tilfelle for Bykle og Evje og Hornnes. All denne veksten har kommet i tettstedene langs RV9. Mens de tettbygde strøkene i Setesdal økte med nesten 1300 innbyggere i perioden fra 1990 og frem til i dag, har bosettingen i spredtbygde strøk gått ned med over 650 innbyggere. Samtidig øker befolkningen nokså jevnt i den sørligste og nordligste kommunen, mens den går sakte ned i de to kommunene i midten. Det foregår med andre ord en sentralisering internt i regionen.

Siden 1992 har det vært flyttebalanse til Evje og Hornnes, med gjennomsnittlig 161 innflyttinger og like mange utflyttinger per år. For Bykle har det vært en netto årlig innflytting på 7 personer i perioden, mens Bygland og Valle har hatt netto årlig utflytting på 6 og 4 personer siden 1992. Disse tallene ville sett verre ut hvis vi hadde tatt vestlig og ikke-vestlig netto-innvandring ut av regnestykket. Her er det eksempelvis slik at siden 1999 har Setesdal opplevd en netto innvandring på 619 personer, fordelt med 130 til Evje og Hornnes, hele 237 til Bygland, 92 til Valle og 160 til Bykle. Dette betyr at alle kommunene i Setesdal opplever en netto utflytting av innenlandske borgere og på mange måter blir ”berget” av innvandring. For Bykle ser innvandring-

en fra vestlige land ut til å være større enn fra ikke-vestlige, mens det motsatte er tilfelle i de tre andre kommunene.

Befolkningsstruktur 2008. Prosent	Bykle	Valle	Bygland	Evje og Hornes	Fylket	Landet
Andel personer med innvandrerbakgrunn ¹ , vestlig. Prosent	4,5	2,4	1,4	2,6	2,3	2,4
Andel personer med innvandrerbakgrunn ¹ , ikke-vestlig ² . Prosent	3,6	2,9	4	6,3	4,6	7,2

Når det gjelder aldersstrukturen i Setesdal så er dette illustrert i figuren under. Denne viser avviket mellom andelen innbyggere i ulike aldersgrupper mellom et landsgjennomsnitt og gjennomsnittet for Setesdal. Her ser vi at det store avviket mellom Setesdal og resten av landet er i aldersgruppene mellom 20 og 66 år, der Setesdal er markert underrepresentert i gruppen mellom 20 og 44 år, og overrepresentert i gruppen 45 til 66 år. Når det gjelder de sistnevnte så er det tegn som tyder på at det er en del uføreproblematikk i denne aldersgruppen, siden sysselsettingen her ligger under landsgjennomsnittet på tross av at det er flere innbyggere i aldersgruppen enn normalt. Det er selvsagt ikke en ønsket situasjon at tyngden av befolkningen er i de eldre aldersgruppene, mens det er et underskudd på mennesker i småbarnsfasen og de i sin mest produktive alder.

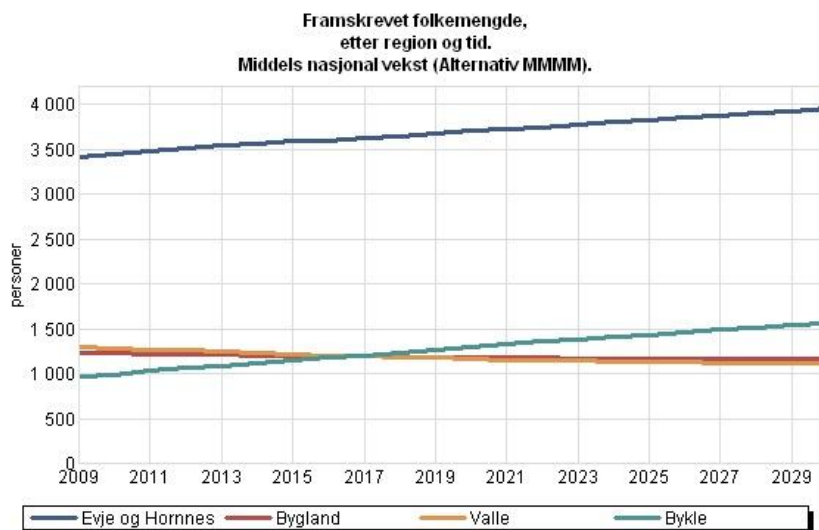

Det er kun Bykle som skiller seg ut fra dette bildet, med et overskudd av mennesker i aldersgruppen 20-44 år sammenlignet med landsgjennomsnittet, mens Bygland skiller seg ekstra negativt ut med en veldig lav kvinnenandel i denne viktige aldersgruppen. Forskning viser at flytting stort sett skjer i aldersgruppen 20-44 år, og det er rimelig å forvente at mange av de mennesker som i dag er i de yngre aldersgruppene vil flytte ut av regionen etter videregående skole. Dette er en generell trend i Norge, der mennesker trekker mot de større byene i denne fasen av livet.

Når befolkningen vokser i to av kommunene og i Setesdal totalt sett, så betyr ikke dette at regionen følger med i den generelle veksten i befolkningen i Aust-Agder og Vest-Agder. Mens 4,1% av Agders befolkning bodde i Setesdal i 1951, er andelen i dag bare 2,5%, og mens regionen i 1951 bosatte hele 9,4% av Aust-Agders befolkning har andelen i dag sunket til 6,4%. Hvis Setesdal skulle fulgt den befolkningsmessige utviklingen i Agder fra 1951 måtte de i dag ha hatt 4400 flere innbyggere.

SSB har gjort fremskrivningsberegninger i forhold til en middels befolkningsvekst frem til 2030. Det er forventet en økning av befolk-

ningen med 13 % frem til 2030. Veksten i Evje og Hornes og Bykle forventes å fortsette, det er forventet fortsatt nedgang i befolkningen i Valle og Bygland.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

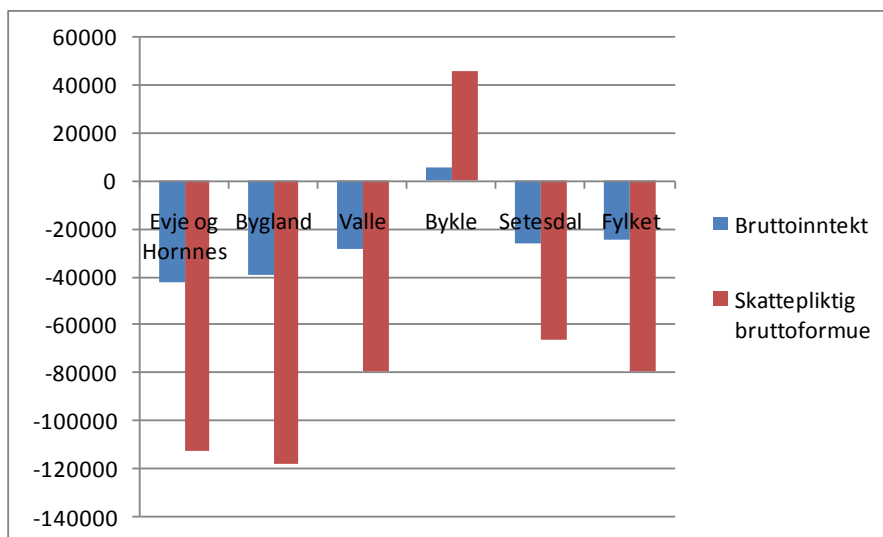
1.2 Levekår

I tabellen under ser vi at Setesdal scorer bedre enn landsgjennomsnittet når det gjelder barnevernstiltak, unntatt for Bygland, og det samme gjelder sosialhjelp. Legedekningen er god i Setesdal, og andelen eldre som bor i institusjon er markert høyere enn for landet. Uføreandelen er høyere i Setesdal i den aldersgruppen som er i arbeidsfør alder enn i landet forøvrig. Dette til tross for at Bykle ligger markert under snittet. Barnehagedekningen er god og det ser ut til å være færre elever per lærer i Setesdal enn det tilfellet er i landet totalt sett.

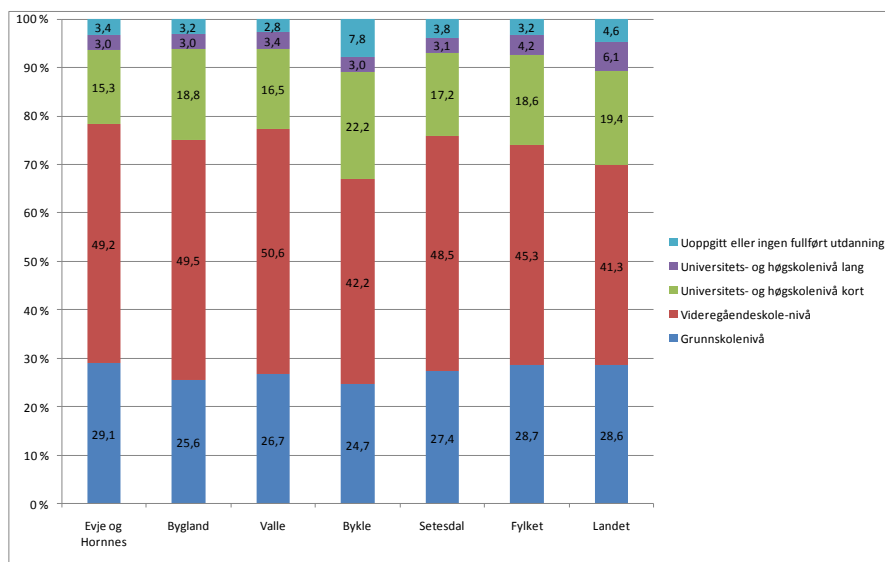
	Evje og Hornnes	Bygland	Valle	Bykle	Setesdal	Fylket	Landet
Andel barn 0-17 år med barnevernstiltak. 2008. Prosent	3,3	5,7	1,1	2,3	3,1	4,5	4
Sosialhjelpsmottakere per 100 innb. 20-66 år. 2008	1,6	6,3	2,9	2,4	3,3	4,6	3,5
Legeårsverk per 10 000 innb. 2008	12	10	24	17,4	15,85	9,6	9,2
Andel innb. 80 år og over som er beboere på institusjon. 2006. Prosent	14,3	36,1	23,8	54,8	32,25	15,6	14,3
Andel innb. 80 år og over som mottar hjemmetjenester. 2006. Prosent	38,5	37,5	33,3	25,8	33,8	36,8	37
Andel uførepensjonister 16-66 år. 2007. Prosent	12,9	17	12,9	5	12,0	13,5	10,2
Barnehagedekning 1-2 år. Prosent	56,8	61,9	75	100	73,4	68,6	74,7
Barnehagedekning 3-5 år. Prosent	94,7	97,7	97,5	100	97,5	95,7	95,5
Gjennomsnittlig gruppestørrelse, 1. til 7. årstrinn	12	9,6	10,6	8,2	10,1	13,5	13,3
Gjennomsnittlig gruppestørrelse, 8. til 10. årstrinn	13,8	10,7	10,6	7,9	10,8	15,5	14,8
Andel elever i grunnskolen med spesial undervisning. Prosent	10,7	14,4	5,2	11,6	10,5	9	7

Det er ikke foreldrebetaling i barnehagene i Valle og Bykle, og i Bykle er det heller ikke foreldrebetaling i SFO.

Et mål på levekår og også økonomisk vekst er inntektsnivået i en region. I figuren under har vi beregnet avviket mellom gjennomsnittlig inntekt og formue på landsbasis og det samme for kommunene i Setesdal. Her ser vi at det er bare Bykle som ligger over landsgjennomsnittet, mens Evje og Hornnes og Bygland ligger klart under. Valle ligger også under landsgjennomsnittet, men omtrent på nivå med resten av fylket både på inntekt og formue. Det er viktig å huske at prisnivået i områdene utenfor de større byene er lavere, slik at en lavere inntekt ikke nødvendigvis medfører at realinntekten er dårligere i Setesdal enn i resten av landet.

Når det gjelder utdanningsnivået i Setesdal så viser figuren under at andelen som har enten bare grunnskole eller grunnskole og videregående i Setesdal er rundt 77%, mens dette bare gjelder rundt 70% på landsbasis. Det er videre bare 3,1% som har lang universitets- eller høgskoleutdanning, mens dette gjelder 6,1% for landet totalt sett. Igjen er det slik at Bykle kommer bedre ut enn de andre kommunene i Setesdal, men her er andelen med uoppgitt utdanning stor, så tallene kan være litt misvisende. Sammenligner vi utdanningsnivået med andre regioner i landet, eksempelvis SSBs inndeling i 89 økonomiske regioner, er det 43 regioner som kommer dårligere ut enn Setesdal, deriblant Flekkefjord, Risør og Lyngdal/Farsund.

Andelen med kort universitetsutdanning har økt i Setesdal, fra 4,1% i 1970 og til 17,2 % i dag. Spesielt markert har denne økningen vært i Bykle, som bare hadde fire personer med kort universitetsutdanning i 1970, mens dette i dag gjelder 170 personer. For landet har økningen gått fra 5,7% i 1970 og til de 19,4% i dag.

Når det gjelder hvilken type utdanning befolkningen i Setesdal har så viser tabellen under hvordan andelen med ulike fagfelt er i forhold til tilsvarende andel for landsgjennomsnittet. Det er eksempelvis omtrent

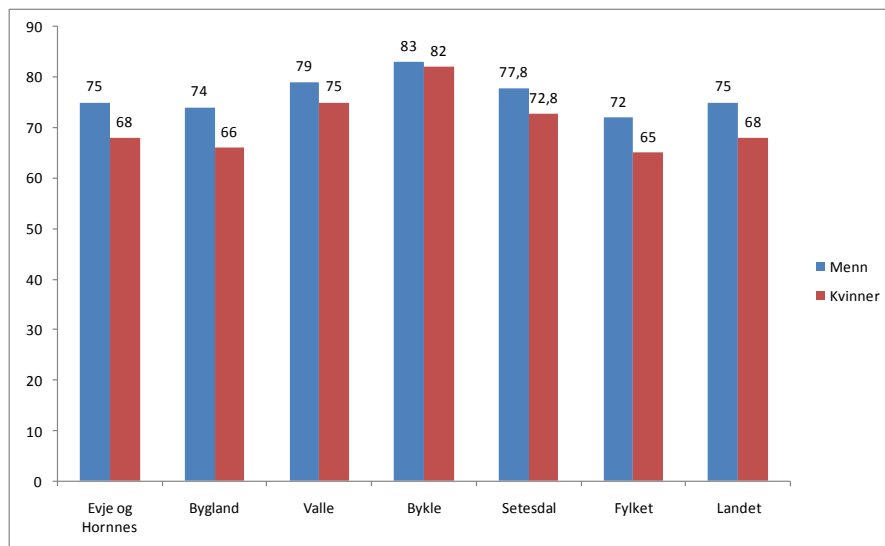
samme andel med helse-, sosial-, og idrettsfag i Evje og Hornnes som det er i landet totalt sett.

	Evje og Hornnes	Bygland	Valle	Bykle	Setesdal
Allmenne fag	162 %	103 %	83 %	85 %	97 %
Humanistiske og estetiske fag	61 %	97 %	148 %	80 %	87 %
Lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk	124 %	132 %	139 %	210 %	142 %
Samfunnsfag og juridiske fag	43 %	6 %	46 %	24 %	34 %
Økonomiske og administrative fag	79 %	65 %	71 %	84 %	76 %
Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	102 %	111 %	123 %	97 %	107 %
Helse-, sosial- og idrettsfag	101 %	111 %	112 %	98 %	104 %
Primærnæringsfag	183 %	288 %	184 %	118 %	191 %
Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	132 %	97 %	49 %	95 %	104 %
Uoppgitt fagfelt	99 %	61 %	96 %	166 %	102 %

Det tydeligste avviket er på andelen mennesker med primærnæringsfag, der andelen i Setesdal er nesten dobbelt så stor som i landet for øvrig. Også andelen med pedagogisk utdanning er høyere i Setesdal, med 142 % av landsgjennomsnittet, mens for samfunnsfag og juridiske fag ligger Setesdal markert bak landet for øvrig.

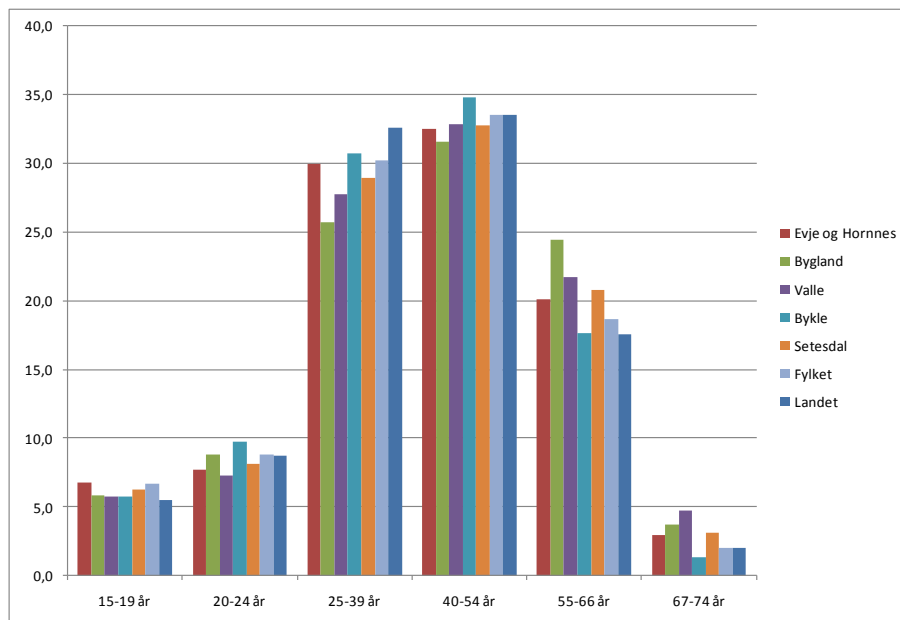
1.3 Sysselsetting

Sysselsettingsandelen er et annet positivt trekk ved Setesdal. 78% av mennene og 73% av kvinnene er sysselsatt (av de mellom 15-74 år), mens de tilsvarende tallene for landet er 75% og 68%.

Evje og Hornnes ligger på landsgjennomsnittet i yrkesdeltakelse for begge kjønn, mens Bygland ligger litt under for begge kjønn. Valle og Bykle ligger godt over lands-gjennomsnittet, og særlig Bykle kommer godt ut med 8 prosentpoeng høyere sysselsettingsandel for menn og hele 14 prosentpoeng over landsgjennomsnittet når det gjelder kvinners yrkesdeltakelse. Blant mennene er det primær- og sekundærnæringene som dominerer sammen med bygge- og anleggsvirksomhet, mens det blant kvinnene er særlig helse- og sosialtjenestene som dominerer, men også varehandel, hotell og restaurant og undervisning er viktige kvinneyrker.

Hvis vi ser fordelingen av de sysselsatte på aldersgrupper, så finner vi at Setesdal ligger over landsgjennomsnittet i den aller yngste aldersgruppen og i gruppene over 55 år, og altså under landet i gruppene mellom 20 og 54 år. Også her ser det ut til at Bykle har en "sunnere" fordeling av arbeidsstokken, med en større andel enn landet både i gruppen mellom 20 og 24 år og i gruppen mellom 40 og 54 år. På den motsatte siden plasserer Bygland og Valle seg, med relativt størst andel sysselsatt i gruppen 55-66 år og 67-74 år, og relativt færrest i gruppen fra 25 til 39 år. Det er imidlertid ingen av kommunene som kommer opp mot landsgjennomsnittet i den viktige gruppen mellom 25 og 39 år, selv ikke Bykle.

Den overveiende delen av ungdom i 15-19-årsalderen er sysselsatt i varehandel-, hotell og restaurantvirksomhet. Spesielt gjelder dette for Evje og Hornnes, der dette gjelder nesten 70% av ungdommene. I denne næringen er det også en overvekt av kvinner, spesielt tydelig er dette i Evje, mens næringen i Bykle faktisk har flere menn enn kvinner. Et interessant bilde her er at denne næringen blir stadig mindre viktig lenger oppe i aldersgruppene, selv om den også i gruppen 20-24 år fortsatt er den viktigste næringen. I alle aldersgruppene fra 25-66 år er helse- og sosialtjenester den viktigste næringen. I den eldste aldersgruppen er det jordbruk, skogbruk og fiske som er den viktigste næringen. De sysselsatte over 67 år utgjør imidlertid bare 3,5% av de sysselsatte i Setesdal.

1.4 Kraftinntekter

Kraftinntektene har bidratt til at kommunene nord i Setesdal har hatt større handlingsrom til å kunne tilby gode tjenester i kommunen og utvikle andre typer arbeidsplasser bl.a. innenfor turistnæringen. Bykle og Valle utmerker seg med høy andel av inntektene fra eiendomsskatt. Dette er skatt på verk og bruk, og ikke vanlig skatt på fast eiendom.

Bykle har 39 mill. i eiendomsskatt på verk og bruk i 2008 og Valle hadde 23,4 mill., mens Bygland bare hadde 5,6 mill. og Evje og Hornnes 2,5 mill. i 2008. Vi regner med at den store forskjellen skyldes vannverkene i Bykle og Valle. Ingen av kommunene har direkte konsesjonskraftinntekter oppført i KOSTRA. Dette er den inntekt kommunen sitter igjen med ved videresalg av sin rett på konsesjonskraft til en høyere pris enn konsesjonsprisen. Dersom kommunen velger å selge kraften til kommunens selvkost, vil ikke kommunen være registret med slik inntekt. Det er for øvrig ikke slik at Valle skiller seg ut med en særlig god kommuneøkonomi, slik Bykle gjør det, på tross av høye kraftinntekter.

1.5 Oppsummert

Mye av veksten i befolknings- og sysselsettingstallene etter 1970 må forklares med overgangen fra at primærnæringene tidligere var den viktigste arbeidsgiveren til at nå kommunen sysselsetter 26,6% av arbeidstakerne i Setesdal (mot 17% på landsbasis), og enda mer så i de tre øverste kommunene hvor 30% er ansatt i kommunen, mens primærnæringene nå bare sysselsetter 5,9% av arbeidstakerne i Setesdal. Dette kan imidlertid ikke være hele forklaringen på at Setesdal har klart å holde stand i en utvikling hvor mange rurale områder, på tross av veksten i kommunesektoren, opplever sysselsettings- og befolkningsnedgang på grunn av strukturrasjonalisering. I tillegg til de allerede nevnte kraftinntektene skal vi i det følgende beskrive særtrekk og vekstområder i næringslivet i Setesdal som kan gi et inntak til å forstå hvordan regionen har maktet å unngå befolkningsnedgang i perioden etter 1970. I neste kapittel skal vi se på hvordan økt mobilitet, turisme og varehandel i seg selv bidrar til økt omsetning og virksomhet i Setesdal, før vi i siste kapittel vil beskrive de dominerende og voksende næringene i regionen.

2 Mobilitet og handel

2.1 Turisme/ hyttebefolkning

En forklaring på at en har maktet å holde oppe befolknings- og sysselsettingstall i Setesdal er veksten i hyttebygging og turistnæringene. Den totale effekten av dette på sysselsetting og verdiskaping er vanskelig å beregne. Vi har for å synliggjøre bare effekten av hyttebyggingen i Setesdal på omsetningen innenfor handel og tjenester lokalt gjort en beregning av hvor mye som legges igjen lokalt av hyttefolket. Beregningene er gjort på grunnlag Østlandsforsknings beregninger av lokaløkonomiske effekter av fritidshus fra 2005, der data primært er samlet inn ved hjelp av en postalt gjennomført spørreskjemaundersøkelse, i tre innlandskommuner i Norge (Rendalen, Gausdal og Nord-Aurdal). Datainnsamlingen er foretatt i 2001 og 2002, og vi har justert indikatorene for dette slik at inflasjonen siden den gang er tatt med. Østlandsforskning har foretatt beregninger av antall personer som er tilknyttet hver hytte, hvor store deler av året de er på hytta og hvor stort forbruk de har av varer og tjenester i hyttekommunen. Basert på et gjennomsnitt av indikatorene for de tre kommunene har vi beregnet i hvilken størrelsesorden tilstedeværelsen og forbruket er for eierne av de 4 840 hyttene i Setesdalen som har eiere fra andre kommuner.

	Bykle	Valle	Bygland	Evje og Hornes	Setesdal
Innbyggere i hele kommunen	902	1320	1272	3315	6809
Totalt antall registrerte hytteeiere i kommunen	139	349	236	429	1153
Registrerte eiere fra andre kommuner	1 950	937	647	1 306	4840
Antall hytter pr innbygger	2,46	1,19	0,85	0,48	1,245
Antall "helårs" hytteinnbyggere	711	342	236	476	1765
Hytteieieres forbruk lokalt	58 829 550	28 268 353	19 519 343	39 400 714	146 017 960
Varehandels omsetning	125 582 000	107 004 000	28 565 000	449 442 000	710 593 000

Som vi ser kan vi med disse forutsetningene anslå at befolkningen i Setesdal ikke var 6809 i 2007, men isteden rundt 8500. Dette tallet får

vi når vi regner om tilstedeværelsen av hyttefolk fra andre kommuner til helårs bosetting. Dette hyttefolket etterspør varer og tjenester for rundt 150 mill. i året. Til sammenligning var omsetningen i varehandelen i Setesdal 710 mill. i 2007². I tillegg til dette kommer naturligvis turister, eksempelvis til ski-anleggene, som ikke er hytteeiere. Vi kan altså fastslå at hyttebygging og turisme representerer en betydelig verdiskapning som direkte og indirekte skaper mange arbeidsplasser i opplevelsesøkonomien.

2.2 Varehandel

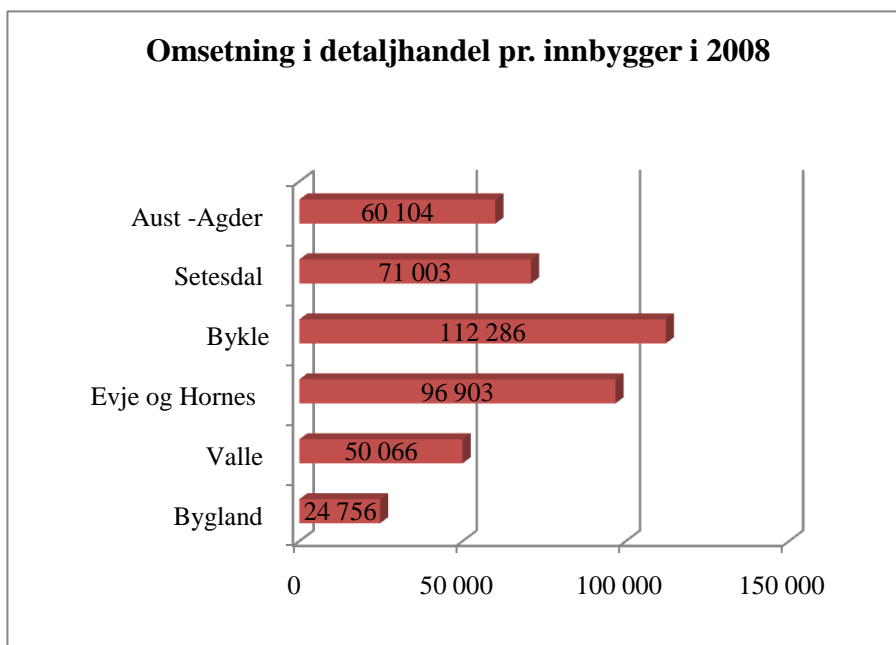
Varehandelen er en stor næring, nesten uansett hvilket mål vi bruker. Hvis vi ser på bidraget til bruttonasjonalproduktet (BNP), så sto varehandelen i 2005 for 7,5 % av samlet BNP (10,2 % av BNP i fastlands-Norge). Dette var nesten like mye som bidraget fra industrien som helhet, som utgjorde 8,7 % av samlet BNP (11,7 % av BNP i fastlands-Norge). Dersom vi tar utgangspunkt i sysselsettingen, var faktisk varehandelen betydelig større enn industrien. Av samtlige sysselsatte personer her i landet i 2005 var nesten 341.000 personer eller 14,7 % i rundt 70 000 bedrifter engasjert i varehandelen, mens industriens andel utgjorde rundt 264 400 personer eller 11,4 % av landets sysselsatte. På grunn av det store antallet deltidsansatte i varehandelen blir imidlertid industriens andel utførte timeverk noe større enn hva tilfellet er for varehandelen.

Med den betydningen detaljhandelen har, er handelslekkasje et stort problem for en rekke kommuner. Dette et område som er vanskelig å måle eksakt fordi det påvirkes av faktorer som demografi, pendling, inntektsnivå. Tallene er likevel gode indikatorer for ”vitaliteten” i detaljhandelsnæringen i den enkelte kommune, og nyttige for aktørenes strategiske planlegging.

Med detaljhandel mener vi emne Næringsvirksomhet, *næring 52: Detaljhandel og reparasjon av varer* og omfatter ikke detaljhandel med

² Når omsetningen i varehandelen her ligger høyere enn den vi presenterte i forrige delkapittel så skyldes det at vi her også inkluderer detaljhandel med motorkjøretøyer og motorkjøretøytjenester. I tillegg er omsetning her inkludert mva.

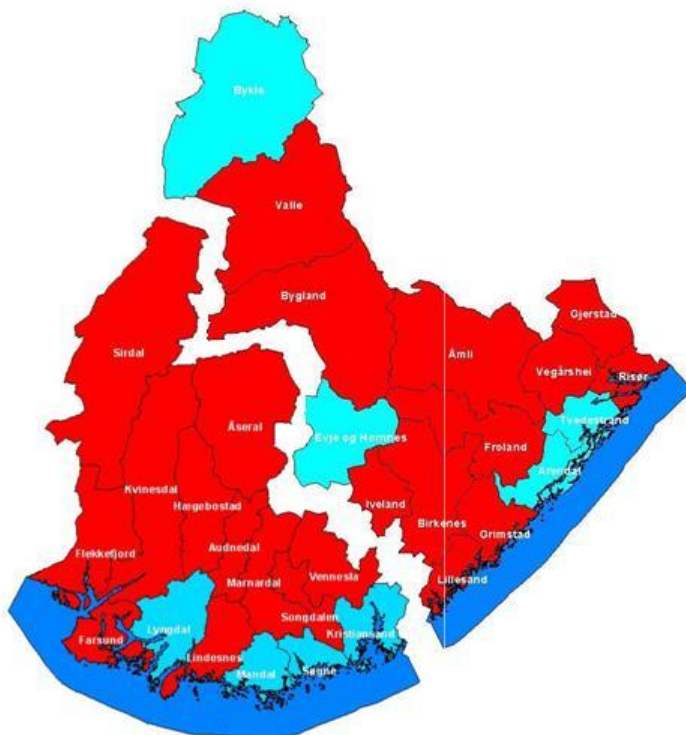
motorkjøretøyer og motorkjøretøytjenester. Alle omsetningstall er eksklusive merverdiavgift.

Figuren viser at det er en høyere omsetning i detaljhandelen per innbygger i Setesdal enn i Aust-Agder totalt sett. Bykle og Evje og Hornes har videre en vesentlig større omsetning per innbygger enn det tilfellet er i Bygland og Valle. I varehandelsanalysen 2007, utarbeidet av IRIS og Agderforskning, ble det estimert handelsoverskudd/ underskudd for Agderfylkene basert på omsetningstall i varehandelen per innbygger. En kommune som har en omsetning i varehandelen per innbygger som ligger under gjennomsnittet antas å ”lekke” handel til andre kommuner.

Gjennomsnittlig omsetning per capita for hele landet kr. 69 905					
	Innbyggere 2008	Omsetning i 1000 kr	Omsetning per capita	Potensiell omsetning	Handels-overskudd/underskudd
Evje og Hornnes	3 327	322 396	96 903	232 574	28 %
Bygland	1 242	30 747	24 756	86 822	-182 %
Valle	1 326	66 388	50 066	92 694	-40 %
Bykle	919	103 191	112 286	64 243	38 %

Tabellen over viser hvor mye omsetningen fraviker fra gjennomsnittet i kommunene. Bykle og Evje og Hornnes er henholdsvis 38 og 28 prosent over gjennomsnittet i Norge, mens Valle og Bygland er godt under gjennomsnittet. Dette betyr at Bygland og Valle sannsynligvis leker dagligvarehandel til Evje og Hornnes og Bykle. I kartene under er kommunene som er merket blått antatt å ha et handelsoverskudd, mens de som er merket rødt har handelsunderskudd.

Det er fire kommuner som har handelsoverskudd i Aust-Agder. Disse kommunene er, foruten Bykle og Evje og Hornes, Arendal og Tvedestrand. At enkelte kommune har et handelsunderskudd er ikke unormalt, men heller normalen. Vi ser også at det er flere kommuner i Vest-Agder langs kysten som har et handelsoverskudd.

2.3 Pendling

Det er også hevdet at mens de kommunene som er lengst fra kysten har kunnet satse på turisme, så har kommunene lenger sør kunnet satse på en pendlerstilpasning. Det er 3 342 personer som er sysselsatt i de fire kommunene i Setesdal, mens det er registrert 3 706 arbeidstakere i regionen. Dette tilsier at det er en netto utpendling fra regionen på 356 personer. Det er primært Evje som bidrar til denne netto utpendlingen (203), men også Bygland har ganske stor netto utpendling fra regionen (90). Det er Kristiansand og Vennesla som er de viktigste pendlingsomlandene for Evje og Hornes og Bygland. I figuren nedenfor er pendlingsstrømmene mellom de to sørligste kommunene i Setesdalen og Kristiansand og Vennesla illustrert:

	til				
fra		Evje og Hornes	Bygland	Kristiansand	Vennesla
0937 Evje og Hornes			121	191	36
0938 Bygland		100		49	1
1001 Kristiansand		41	8		764
1014 Vennesla		41	11	2779	

Selv om pendlingstilpasningen sørover er av en viss størrelse, særlig fra Evje og Hornes til Kristiansand, så er det et poeng at selv for Evje og Hornes så er det så mye som 76% av arbeidsstokken som har sitt arbeidssted enten i hjemkommunen eller en av de andre kommunene i Setesdal. Og av de som er sysselsatt i Evje og Hornes så er det bare 16% som er bosatt utenfor kommunene i Setesdal. For de andre kommunene er disse tallene enda lavere, som de to neste tabellene viser.

Det er relativt lite intern pendling i Setesdal, sett i forhold til den totale mobiliteten i arbeidsmarkedet i regionen: Pendlingen ut og inn av Setesdal er som figurene under viser 1291 personer, mens det internt mellom kommunene bare er 361 personer som pendler.

2.3.1 Utpendling

Av de 3706 arbeidstakerne i regionen er det som vist i figuren under 1170, eller 32% som pendler ut fra egen kommune og 809 av disse igjen som pendler helt ut av regionen (22% av alle arbeidstakere i regionen)³. 57% av disse er arbeidstakere (460 stk.) som pendler fra Evje og Hornnes, hovedsakelig til Kristiansand, Vennesla, Åseral, Arendal, Iveland og Songdalen. 26% av arbeidstakerne i Evje og Hornnes pendler ut av regionen, mens 22% gjør det samme fra Bygland. For Bygland er det Kristiansand og Arendal som er de viktigste arbeidsmarkedene. Pendlingen ut av regionen for de to kommunene lengst oppe i dalen utgjør 207 personer. Også her er det Kristiansand som er viktigste arbeidsmarked, men det er et spørsmål hvor mye av dette som er dagpendling.

³ Av de som er registrert som utpendlere fra Setesdal er det 105 som pendler til Oslo og til kontinentalsokkelen. Dette er naturligvis ikke dagpendling.

		Fra				
		Evje og Hornnes	Bygland	Valle	Bykle	Setesdal
Arbeidstakere		1761	650	700	595	3706
ut		594	271	188	117	1170
ut%		34 %	42 %	27 %	20 %	32 %
ut av regionen		460	142	127	80	809
ut av regionen%		26 %	22 %	18 %	13 %	22 %
Til	0937 Evje og Hornnes	1167	100	27	12	
	1001 Kristiansand	191	49	32	16	
	0938 Bygland	121	379	7	1	
	1014 Vennesla	36	1	0	0	
	1026 Åseral	26	5	1	3	
	0906 Arendal	15	16	7	6	
	0935 Iveland	14	4	0	0	
	1017 Songdalen	13	3	2	0	
	0940 Valle	11	26	512	24	
	0904 Grimstad	8	5	2	3	
	0926 Lillesand	6	4	1	0	
	1018 Søgne	5	2	1	3	
	0919 Froland	2	3	2	0	
	0834 Vinje	0	0	1	3	
	0941 Bykle	2	3	27	478	
	Utenfor	144	50	78	46	

2.3.2 Innpendling

Av de 3 342 personene som er sysselsatt i kommunene i Setesdal, er det 806 som er bosatt utenfor den kommunen som han/hun har sitt arbeide og av disse igjen er det 482 som er bosatt utenfor Setesdal. Godt over halvparten av disse pendler inn til Evje og Hornnes kommune (257 stk.) hovedsakelig fra Kristiansand og Vennesla. 16% av arbeidstakerne i Evje og Hornnes pendler inn fra utenfor regionen. Pendlingen inn i regionen for de tre kommunene lengst oppe i dalen utgjør 188 personer. Også her er det Kristiansand og Vennesla som er viktigste arbeidsmarked, men det er et spørsmål hvor mye av dette som er dagpendling.

	til					
		Evje og Hornnes	Bygland	Valle	Bykle	Setesdal
	Sysselsatte	1563	560	643	576	3342
	Innpendlere	396	181	131	98	806
	inn%	25 %	32 %	20 %	17 %	24 %
	inn utenfor regionen	257	52	70	66	482
	inn utenfor regionen%	16 %	9 %	11 %	11 %	14 %
fra	0937 Evje og Hornnes	1167	121	11	2	
	0938 Bygland	100	379	26	3	
	1001 Kristiansand	41	8	13	17	
	1014 Vennessla	41	11	7	2	
	0935 Iveland	35	5	1	0	
	0940 Valle	27	7	512	27	
	0928 Birkenes	24	5	2	1	
	1026 Åseral	23	1	3	0	
	1027 Audnedal	13	2	0	0	
	0941 Bykle	12	1	24	478	
	0906 Arendal	11	1	1	6	
	0834 Vinje	1	0	6	5	
	Utenfor	68	19	37	35	

Ingen av kommunene kan sies å ha en høy grad av integrasjon med andre kommuners arbeidsmarked. Når i gjennomsnitt 32% av arbeidstakerne pendler ut av sin kommune, med andre ord når 68% jobber i egen kommune, og når bare 24% av de som jobber i kommunene pendler inn fra andre kommuner, med andre ord at 76% av sysselsettingen er dekket av kommunens egne innbyggere, så er dette indikasjon på lav grad av flyt av arbeidskraft mellom kommuner. Dette gjelder hvis vi eksempelvis sammenligner med pendlingsstrømmene rundt de større byene i Norge. En kan heller ikke si at det sørlige Setesdal er veldig avhengig av arbeidsmarkedene i kystbyene, eller av arbeidskraft fra kommuner utenfor Setesdal. Selvsagt må det ikke underslås at det er så mange som 325 personer som er bosatt i Setesdal og som har sitt arbeide i enten Kristiansand eller Vennessla og at dette er et viktig tilskudd til arbeidsplassstilbudet i regionen, men i forhold til de 3706 arbeidstakerne som totalt er bosatt i regionen er ikke dette store tall.

Setesdal importerer mest arbeidskraft i næringene landtransport og rørtransport. Dette skyldes ene og alene sysselsetting innen denne næringen i Evje- og Hornnes. Også hotell- og restaurantvirksomheten importerer arbeidskraft, primært til Bygland, men også noe til Bykle. Det blir importert litt arbeidskraft til Setesdal innen undervisning (Bygland og Bykle) og møbelindustri (Valle). Den store strømmen av arbeidskraft ut av regionen er sysselsatte innen bygge- og anleggsvirksomhet og annen forretningsmessig tjenesteyting. I begge disse næringene er det Evje og Hornnes som står for den største utpendlingen. Også innen maskinvareindustri og olje- og gassutvinning er det en del utpendling fra regionen.

De største strømmene av arbeidskraft mellom kommunene i Setesdal ser ut til å være fra Evje og Hornnes til Bygland innen helse- og sosialtjenester, trelast- og trevareindustri, gummivare og plastindustri og hotell- og restaurantvirksomhet. Fra Bygland til Evje- og Hornnes ser det også ut til å være en del pendling innen landtransport og rørtransport. Fra de andre kommunene er det også litt pendling til Valle innen kraftforsyning og kulturell tjenesteyting og sport.

2.4 Oppsummert

Setesdal har en høyere omsetning per innbygger i varehandelen enn landet totalt sett. Etterspørselen er ikke minst drevet frem av hytteturisme og opplevelsesbasert næring som både direkte og indirekte genererer verdiskapning og sysselsetting i regionen. Samtidig er det en netto eksport av arbeidskraft ut fra regionen i form av pendling ut til byene langs kysten, og det må kunne hevdes at det er potensial for øke den interne mobiliteten mellom kommunene i Setesdal. Vi skal nå gå over til å beskrive særtrekk ved næringsstrukturen i Setesdal.

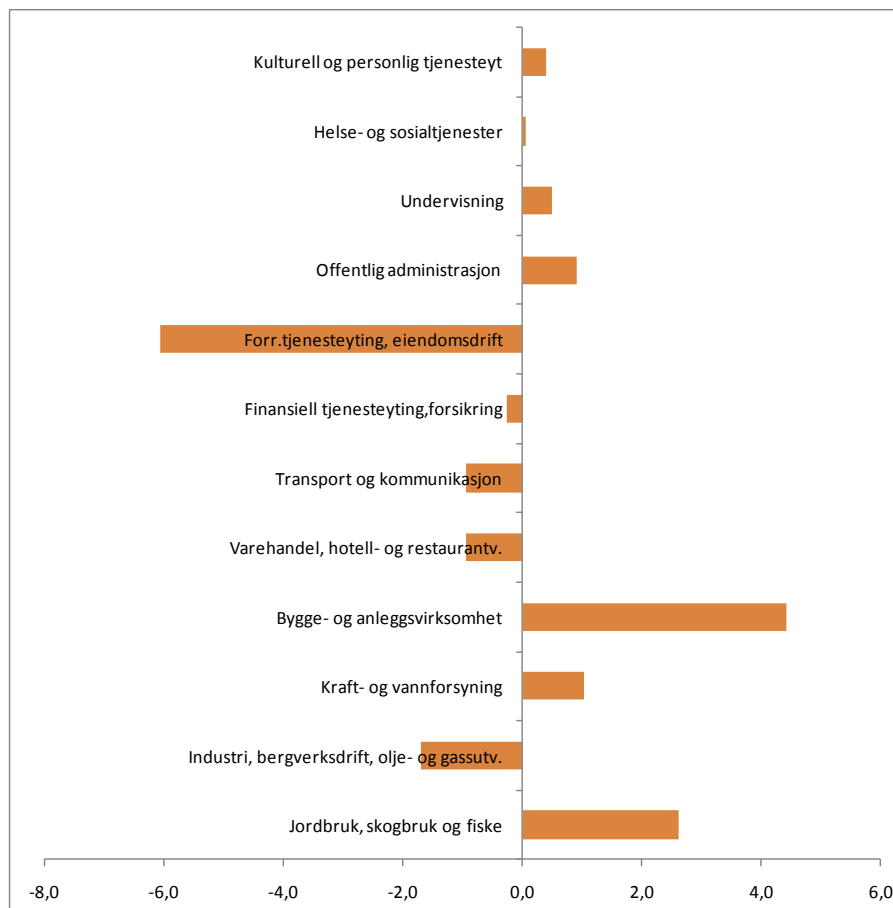
3 Næringsutvikling

I dette kapitlet skal vi se på hva som karakteriserer næringslivet i Setesdal. Vi ser først på andelen sysselsatte i ulike næringer og hvilke næringer som vokser hurtigst. Vi ser også på hvordan Setesdal skiller seg ut i forhold til kunnskaps- og teknologi-intensivitet. Videre presenterer vi hvilke næringer som er mer dominerende i Setesdal enn det de er i landet totalt sett, med andre ord hvilke næringer en har spesialisert seg innenfor i Setesdal. Så går vi kort inn på bedriftsstrukturen og etableringsfrekvensen i Setesdal sammenlignet med landet for øvrig, før vi til slutt går over til å snakke om yrker istedenfor næringer og viser tall for hvordan Setesdal scorer i forhold til andelen som er sysselsatt innenfor den kreative klasse og hvilke som er de vanligste yrkene i Setesdal.

3.1 Næringsstruktur

En tilnærming til å beskrive næringslivet i Setesdal er å se på hvordan strukturen i Setesdal avviker fra næringsstrukturen i landet totalt sett. Videre vil det være nyttig å se på hvilke næringer som vokser mest nasjonalt og hvor sterkt disse er representert i Setesdal, fordi dette kan si noe om hvorvidt Setesdal er tungt inne i solnedgangs- eller soloppgangsnæringer.

Næringsstrukturen i Setesdal avviker selvsagt noe fra resten av fylket og resten av landet. Avviket mellom andelen sysselsatte i ulike næringer fra landsgjennomsnittet til Setesdalen er presentert i figuren under

Avviket er størst på næringen forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift. Typiske næringer i denne kategorien er omsetning og drift av fast eiendom, utleie av maskiner, databehandlingsvirksomhet, forskning og utviklingsarbeid. Det store utslaget i denne kategorien er imidlertid det som kalles annen forretningsmessig tjenesteyting, som vi også ser i den mer detaljerte inndelingen i tabellene under. Setesdal havner også under gjennomsnittet på industri, bergverk, olje- og gassvirksomhet. Det negative utslaget på industri skjuler at Setesdal har en høyere andel sysselsatt i treindustri enn landsgjennomsnittet, mens de innen de aller fleste andre industrinæringer kommer dårligere ut enn landsgjennomsnittet. Vi kommer til mer detaljerte tall etter hvert.

Vi skal nå gå fra dette mer generelle bildet, der vi har basert oss på statistikk som deler sysselsettingen inn i 12 ulike næringskategorier, til å analysere næringsstrukturen på et litt mer detaljert nivå (60 næringskategorier). Som de to tabellene nedenfor viser er helse- og sosialtjenester det næringsområdet som sysselsetter flest både på landsbasis og i Setesdal. Det har vært en veldig vekst i denne næringen i hele landet, med en økning på mer enn 100 000 sysselsatte mellom 2000 og 2008⁴.

Norge	Sysselsatte	Andel
Helse- og sosialtjenester	480 832	19 %
Detaljhandel og reparasjon av varer	205 168	8 %
Annen forretningsm. tjenesteyting	204 011	8 %
Undervisning	192 982	8 %
Bygge- og anleggsvirksomhet	185 775	7 %
Off.adm. og forsvar, sosialforsikring	156 755	6 %
Agentur- og engroshandel	113 514	4 %
Hotell- og restaurantvirksomhet	81 011	3 %
Landtransport og rørtransport	61 872	2 %
Motorkjøretøytjenester	59 577	2 %
Totalt		69 %

⁴ På landsbasis fordeler sysselsettingen innen denne næringen seg på rundt halvparten i kommunal sektor og en fjerdedel i henholdsvis privat og statlig sektor. I Setesdal er fordelingen svært annerledes, med tre fjerdedeler i kommunal sektor, 18 % i privat sektor og 7% i statlig forvaltning. Det er derfor rimelig å anta at næringen i Setesdal er mindre kunnskapsintensiv, siden den statlige andelen (sykehusene) representerer mer spesialiserte helsetjenester.

Setesdal	Sysselsatte	Andel
Helse- og sosialtjenester	689	21 %
Bygge- og anleggsvirksomhet	342	10 %
Undervisning	313	9 %
Detaljhandel og reparasjon av varer	284	8 %
Off.adm. og forsvar, sosialforsikring	248	7 %
Hotell- og restaurantvirksomhet	228	7 %
Landtransport og rørtransport	171	5 %
Motorkjøretøytjenester	115	3 %
Kulturell tjenesteyting og sport	101	3 %
Jordbruk, jakt og viltstell	100	3 %
Totalt		76 %

Den store forskjellen i tabellene er imidlertid den store andelen på landsbasis som er sysselsatt i annen forretningsmessig tjenesteyting, som utgjør 8% av landets sysselsetting, mens den i Setesdal bare sysselsetter 2% av arbeidsstokken. Dette er typiske urbane yrker som juridisk, administrativ og organisasjonsteknisk tjenesteyting og revisjon, arkitektvirksomhet og teknisk konsulentvirksomhet, teknisk prøving og analyse, annonse- og reklamevirksomhet, formidling og utleie av arbeidskraft, etterforskning og vaktjenester, rengjøringsvirksomhet, fotografvirksomhet, kontorservice og pakkevirksomhet. Det er også et stort avvik på agentur- og engros-handel, som sysselsetter 4% på landsbasis mens den i Setesdal bare sysselsetter 1%.

3.1.1 Endringer i næringsstrukturen

Som tabellene under viser er det også innen helse- og sosialtjenester at veksten er størst siden år 2000, både i landet og i Setesdal. Også her ser vi at Setesdal ikke tar del i veksten innen annen forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift og databehandlingsvirksomhet. Setesdal har til gjengjeld stor vekst innen landtransport og rørtransport, motorkjøretøytjenester, skogbruk, trelast- og trevareindustri og metallvareindustri. Blant de sistnevnte er mange sysselsatt utenfor Setesdal.

Norge	sysselsatte	endring
Helse- og sosialtjenester	480 832	100 489
Annen forretningsmessig tjenesteyting	204 011	53 732
Bygge- og anleggsvirksomhet	185 775	37 214
Detaljhandel og reparasjon av varer	205 168	32 275
Undervisning	192 982	19 715
Kulturell tjenesteyting og sport	46 738	13 571
Eiendomsdrift	34 092	13 374
Utvinning av råolje og naturgass	38 765	10 732
Databehandlingsvirksomhet	44 511	9 568
Annen transportmiddelindustri	38 701	7 049

Setesdal	sysselsatte	endring
Helse- og sosialtjenester	689	141
Detaljhandel og reparasjon av varer	284	65
Kulturell tjenesteyting og sport	101	64
Bygge- og anleggsvirksomhet	342	63
Landtransport og rørtransport	171	25
Undervisning	313	23
Motorkjøretøytjenester	115	23
Skogbruk	78	23
Trelast- og trevareindustri	99	22
Metallvareindustri	27	14

Setesdal har altså en større andel sysselsetting innenfor næringer knyttet til skogbruk og industri, mens de ikke har den samme tyngden innenfor næringer som vokser mye i landet for øvrig, særlig innenfor mer avansert tjenesteyting, eiendomsdrift og databehandling, som er mer "urbane" yrker.

3.1.2 Kunnskap og teknologi

For å synliggjøre dette har vi sett på hvordan Setesdal scorer på grupper av næringer. Tallene for sysselsatte er her gruppert i klasser av næringer. Inndelingen i næringsgrupper gjenspeiler graden av kunnskaps- og teknologi-intensitet for hver gruppe. Vi følger her et standardoppsett for næringsinndeling fra OECD for kunnskapsintensitet i næringer. Næringsinndelingen er som følger:

	I	Primær
	II	Bygg- og anlegg
Industri	III	Lavteknologi
	IV	Høyteknologi
	V	Kunnskapsintensiv service
Tjenester	VI	Kunnskapsintensive finanstjenester
	VII	Lite kunnskapsintensive tjenester

Vi finner som tabellen under viser at Setesdal har en markert større andel enn landet for øvrig av sysselsettingen innenfor lite kunnskapsintensive tjenester og bygg- og anlegg (mye utpendling), mens de scorer dårligere på høyteknologisk industri, men særlig innenfor kunnskapsintensiv service.

Vi har også sammenlignet Setesdal med de kommunene i Norge som er plassert i det distriktpolitiske virkeområdet, fordi disse distriktskommunene muligens representerer et mer realistisk sammenligningsgrunnlag, all den stund de befinner seg utenfor de mer urbane økonomiene i Norge. Her ser vi imidlertid fortsatt at Setesdal scorer dårligere på kunnskapsintensiv service og høyteknologisk industri, og bedre på lite kunnskapsintensive tjenester. At Setesdal skiller seg fra resten av distriktsnorge når det gjelder primærnæringer, skyldes at jordbruket sysselsetter relativt færre i Setesdal, mens skogbruket som vi har sett har en mye større andel.

	Norge	Distriktene	Setesdal
Primær	5 %	8 %	5 %
Bygg- og anlegg	8 %	10 %	12 %
Lavteknologisk industri	7 %	9 %	7 %
Høyteknologisk industri	4 %	4 %	2 %
Kunnskapsintensiv service	15 %	9 %	4 %
Kunnskapsintensive finanstjenester	2 %	1 %	2 %
Lite kunnskapsintensive tjenester	59 %	58 %	67 %
Uoppgitt	0 %	0 %	1 %
	100 %	100 %	100 %

Setesdal har med andre ord relativt lite av kunnskapsbasert forretningsmessig tjenesteyting, som skal bidra med informasjon, ideer og spesialisert kunnskap til innovasjonsvirksomhet i andre deler av næringslivet. Dette føyer seg inn i det bildet vi fikk av utdanningsnivået generelt i regionen, som ligger under landsgjennomsnittet. Næringslivet i Setesdal ser også ut til å ligge på et lavt teknologisk nivå⁵. Dette er et viktig poeng i forhold til antakelsen om at mye av veksten i næringslivet nå og i fremtiden er drevet av enten teknologi eller kunnskap. Tilgang til kunnskap kan være en kritisk faktor for regional innovasjon og vekst, og den lave andelen av dette i Setesdal peker i retning av at en bør utvikle strategier for hvordan en skal knytte til seg relevante kunnskapsmiljøer i det strategiske arbeidet.

3.1.3 Spesialiserte næringer

Porters begrep om næringsklynger hatt stor innflytelse på den norske debatten om næringsutvikling i regionene (Porter 1990). Hovedbudskapet er at de regioner som klarer å bygge opp et næringsliv der en eller flere bestemte bransjer klarer å knytte til seg en underskog av leverandører og et sett av markedskanaler, over tid vil gjøre det bedre enn de som ikke gjør det. I en velfungerende klynge vil det være en kontinuerlig konkurranse og samarbeid mellom produsenter, konsu-

⁵ I tillegg til at Setesdal har en lav andel sysselsatte innen høyteknologisk industri sammenlignet med landsgjennomsnittet, så er teknologi-nivået i Norge lavt sammenlignet med andre industrialiserte land.

menter, leverandører, FoU-institusjoner og offentlig administrasjon. Her er veksten sterkere og spredningen av kunnskap går raskere. Slike klynger kan skape vekst i noen perioder, men faren er alltid at en ikke makter å fornye seg og at en derfor går seg fast i tradisjonelle mønstre, såkalt lock-in.

Spørsmålet vi nå skal nærme oss er om det er spor av slik klyngedannelse i Setesdal. Slike klynger er såpass spesialiserte at de vil ha et marked utenfor regionen. Disse nærings-klyngenes viktigste rolle er å skape inntekter tilbake til regionen og dermed være viktige for stedenes økonomiske vekst. Et verktøy for å finne fram til disse mønstrene er en teknikk kalt *Lokaliseringskoeffisienter (LQ)*. Beregningen gjøres som følger:

$$LQ = \frac{\frac{\text{Sysselsetting i bransje x i Setesdal}}{\text{Sysselsetting i Setesdal}}}{\frac{\text{Sysselsetting i bransje x}}{\text{Sysselsetting i landet}}}$$

Dette er en metode for å finne ut i hvilken grad en bransje er representert i en region, dvs. om bransjen har en annen grad av konsentrasjon i en region enn den har i landet for øvrig. Som tabellen viser er skogbruks-næringen, trelast- og trevareindustri og møbelindustri overrepresentert i Setesdal og disse må, sammen med overrepresentasjonen av kompetanse innenfor primæringsfag kunne sies å peke i retning av at vi har å gjøre med en klynge innen trebasert industri. Som vi skal se i neste underkapittel er det også når vi snakker om yrkeskategorier en overrepresentasjon av skogsarbeidere, tømrere, skogsingeniører og operatører innen trelastproduksjon, noe som føyer seg inn i dette bildet. Også kraft-forsyning og hotell- og restaurantvirksomhet er overrepresentert, samt de to industrigrenene gummivare- og plastindustri og landtransport og rørtransport. Med unntak av tre-klyngen, gjenstår det en nærmere gjennomgang av de andre industriene for å bringe på det rene om det her er tale om klyngedannelser med flere bedrifter som samspiller med flere underleverandører og et sterkt FoU-miljø.

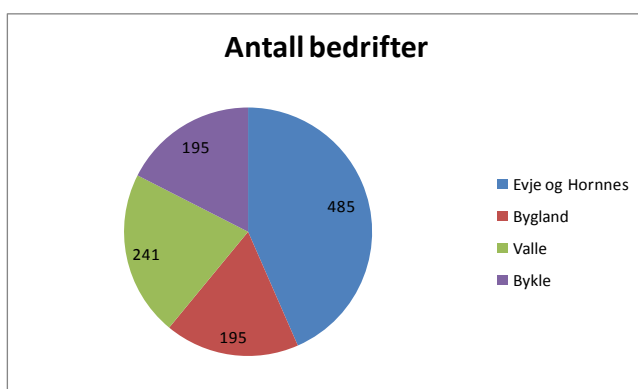
	Sysselsatte	LQ
Skogbruk	78	8,9
Trelast- og trevareindustri	99	4,9
Kraftforsyning	62	3,3
Møbelindustri og annen industri	42	3,0
Gummivare- og plastindustri	22	2,9
Hotell- og restaurantvirksomhet	228	2,1
Landtransport og rørtransport	171	2,1
Kulturell tjenesteyting og sport	101	1,6
Motorkjøretøytjenester	115	1,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	342	1,4
Vannforsyning	3	1,4
Jordbruk, jakt og viltstell	100	1,4
Finansiell tjenesteyting	53	1,3
Kloakk- og renovasjonsvirksomhet	15	1,3
Undervisning	313	1,2
Utleievirksomhet, mask. og utstyr	10	1,2
Off.adm. og forsvar, sosialforsikring	248	1,2
Helse- og sosialtjenester	689	1,1

Det første en kan merke seg er at målt med antallet spesialiserte bransjer, så er det et markert smalere arbeidsmarked i regionen enn det tilfellet er i de norske byregionene.

Strengt tatt kan LQ-indeksen bare avsløre hvilke næringer regionen er mest spesialisert i, mens den sier oss lite om faktiske klyngedannelser eller hvor store deler av den samme verdikjeden som er lokalisert innenfor regionen. Å beskrive hvorvidt det eksisterer velfungerende klynger i Setesdal eller på hvilke områder det er potensial for å utvikle slike klynger krever en mer dyptgående studie hvor en ser nærmere på de produksjonsprosessene som regionens bedrifter er innvevd i. Det er også sannsynligvis riktig, slik vi skal komme inn på i neste kapittel, at en i kartleggingen av eksisterende og mulige klynger ikke foretar en geografisk avgrensning, men heller erkjenner at klynger består av bedrifter som er innvevd i nettverk på ulike geografiske nivå.

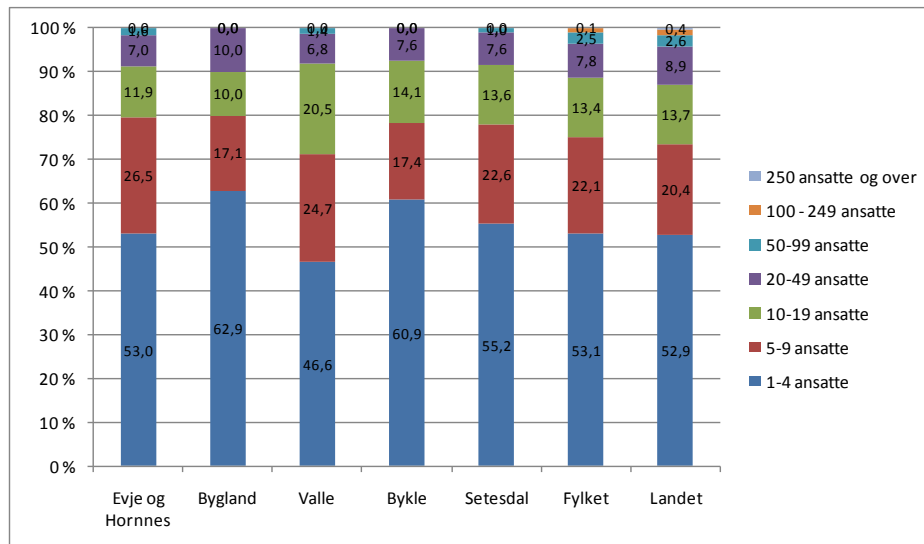
3.2 Bedriftsetableringer

Det er 1 116 bedrifter i Setesdal som er registrert i bedriftsregisteret. Disse fordeler seg med 485 i Evje og Hornnes, 195 i Bygland, 241 i Valle og 195 i Bykle.

	Evje og Hornnes	Bygland	Valle	Bykle	Setesdal
I alt	485	195	241	195	1 116
Ingen ansatte	300	125	168	103	696
I alt med ansatte	185	70	73	92	420
1-4 ansatte	98	44	34	56	232
5-9 ansatte	49	12	18	16	95
10-19 ansatte	22	7	15	13	57
20-49 ansatte	13	7	5	7	32
50-99 ansatte	3	0	1	0	4
100 - 249 ansatte	0	0	0	0	0
250 ansatte og over	0	0	0	0	0

De aller fleste bedriftene er uten ansatte. Denne gruppen utgjør 63% av bedriftene i Setesdal. De bedriftene som har ansatte fordeler seg slik i forhold til antall ansatte:

Det er størst andel småbedrifter i Bygland og i Bykle. Bygland har imidlertid også størst andel bedrifter med 20-49 ansatte. Evje og Hornnes har tre bedrifter med 50 til 99 ansatte (1 i undervisning, 1 i pleie- og omsorg og 1 i landtransport og rørtransport) og Valle har 1 (pleie- og omsorg). Dette er de fire største bedriftene i Setesdal.

Når det gjelder nyetableringer så har det kommet til 39 bedrifter i perioden fra 2002 til 2009, en økning på 3,4%. Hvis vi sammenligner denne veksten med veksten i antall bedrifter i de 89 andre økonomiske regionene i Norge, finner vi at det bare er 31 regioner som har en lavere prosentvis vekst i antall nye bedrifter. Over en lengre tidsperiode peker dette mot at det potensiale for utvikle en mer utbredt gründerkultur i Setesdal, siden regionen ikke kan sies å utmerke seg med mange bedriftsetableringer sammenlignet med andre regioner i Norge. Det er likevel verdt å merke seg at Setesdal ikke er utsatt for det vanlige problemet på mange ensidige industristeder der lønnsarbeiderlivsformen hemmer entrepenørskaps-tenkningen.

3.3 Kreative yrker

De hittil nevnte måter å beskrive regional utvikling på bygger mye på tidligere modeller som kanskje ikke lenger har samme appell. Men

dette betyr ikke at tiltak som tidligere er blitt etablert, er blitt borte. De finnes stadig, men har nok endret innretning og omfang. Man kan fortsatt søke om både kapital- og arbeidskraftsubsidier, opprette nye studietilbud, bygge næringshager og skape nettverk mellom bedrifter. Begrunnelsen for tiltakene i ulike modeller synes likevel å være svekket. En av dem som har kommet med et innflytelsesrikt bidrag til forståelsen av regional vekst, er den amerikanske geografen Richard Florida (2002). Her er det ikke bestemte næringer som er viktigst, men det at man slipper fram kreativiteten i hvilken som helst næring. Høyt utdanningsnivå er fortsatt vesentlig, men det er omfanget av kreative yrker der utdanningen tas i bruk som teller. Ideen om klynger skifter altså fokus fra næringer til yrker. De kreative yrkene samler Florida i en gruppe som han kaller ”den kreative klassen”. I slike yrker blir man lønnet for å tenke, og ”klassens” yrker er knyttet til teknologi og innovasjon, kunst og kultur, profesjons- og ledelsesoppgaver samt utdanning og opplæring.

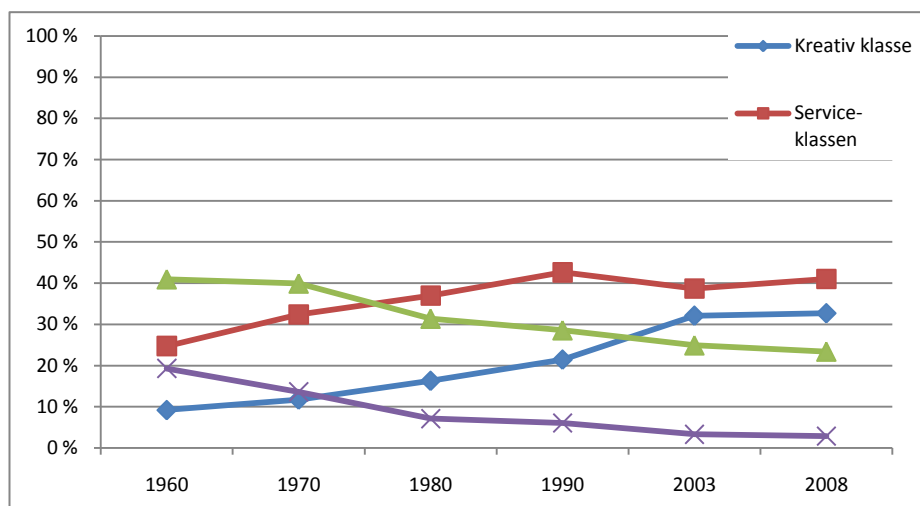
I et moderne vestlig samfunn utgjør denne klassen en tredel av alle sysselsatte. Det er også den eneste gruppen av yrker der sysselsettingen ser ut til å vokse. En region som ønsker vekst, må altså ifølge Florida trekke til seg den kreative klassen og tilby den gode vilkår. I Floridas egne empiriske studier, samt hos andre som har gjort analyser av europeiske forhold, er det byregioner som har best forutsetninger for å utvikle kreative klasser, men i våre beregninger for Norge har vi sett at de kreative næringer også vokser i byenes omland, om enn litt forsinket.

Figuren nedenfor viser hvordan ulike grupper av yrker har utviklet seg siden 1960 i Norge⁶. Data er spesialbestilt fra SSB, men bearbejdet av oss. Hovedtrekket stemmer med Floridas tese om at nye næringer har vokst fram har skapt nye yrkesgrupper og gitt folk nye oppgaver der de har hentet sine inntekter. De ”gamle” oppgavene i yrker innen pri-

⁶ Vi følger her Floridas inndeling så langt SSBs Standard for yrkesklassifisering stemmer overens med den amerikanske standarden. Hovedgruppene er som følger m/eksempler (for nærmere spesifisering se appendiks): Superkreativ kjerne: Forskere, arkitekter, designere, ingeniører, politikere, produksjonsdirektører, pedagoger. Kreative profesjonelle: Ledere, advokater, meglere, revisorer, planleggere, markedsanalytikere, Serviceyrker: Helsearbeidere, bioingeniører, agroteknikere, polititjenestemenn, sekretærer, kundekontakter. Arbeideryrker: Tømrere, sveisere, montører, grafikere, operatører, sjåførere, reingjørere, mekanikere, slaktere. Primærnæringsyrker: Bønder, fiskere, fiskeoppdrettere, skogsarbeidere, gartnere

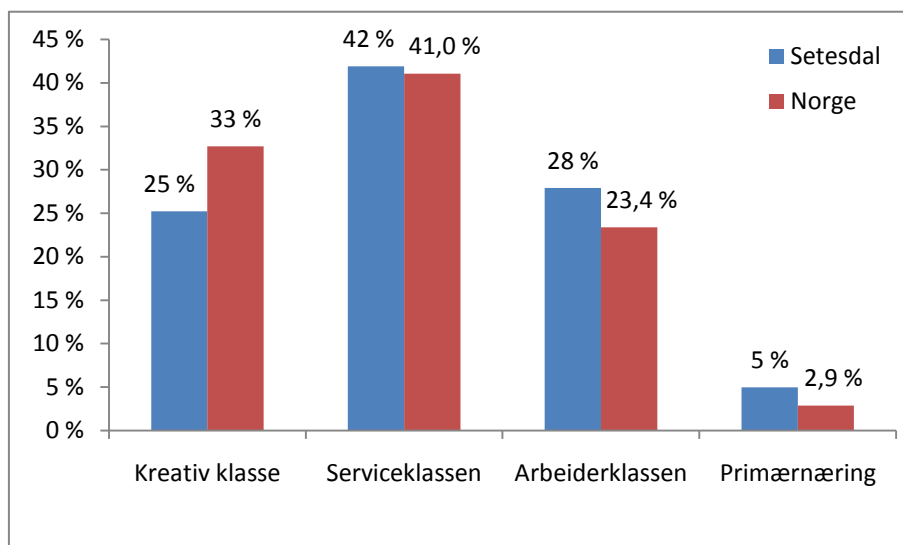
mærnæringene og industrien minker sine relative andeler kraftig. Arbeidsoppgavene dreier i sterk grad over mot service, særlig i perioden fram til 1990. Etter 1990 synker også den relative andelen sysselsatte i service-næringene. Som vi ser i våre beregninger for Norge er det imidlertid nå en økning innen service-næringene på begynnelsen av 2000-tallet, noe som antakelig skyldes den veldige veksten innen helse- og sosialtjenester. Det interessante er at fra et utgangspunkt i 1960 med ca. 10 % sysselsatte i kreative yrker, har andelen nå økt til vel 31 %, og da mest for de mest kreative yrkene. Fra 1990 til 2003 var det ene og alene de kreative yrkesgruppene som utvidet sin andel, mens servicenæringene opplevde en liten (helsedrevet) vekst frem mot 2008.

Drivkraften bak endringene skyldes trolig endringer i produktivitet pga. teknologisk utvikling. Primærnæringene mekaniseres, industrien automatiseres og etter 1990 rasjonaliseres også serviceyrkene gjennom bruk av informasjonsteknologi. Det åpne spørsmålet er da hvilken teknologi som – om mulig - vil rasjonalisere de kreative yrkene? Mens vi venter på svaret på dette spørsmålet, er det altså grunn til å tro at mye ny sysselsetting i nær framtid fortsatt vil komme i de kreative yrkene.

Erfaringsmessig følger distriktskommuner den samme utviklingsbane som resten av landet, men der nedgangen i primærnæringene og øk-

ningene i de kreative næringene er forskjøvet noe i tid. Dette innebærer at når Setesdal ligger 8 prosentpoeng bak landsgjennomsnittet innenfor de kreative næringer så kan en forvente at det gjenstår en vekst innen disse næringene i de kommende årene.

En region som ønsker vekst, må altså satse på en eller flere byer eller tettsteder der forholdene legges til rette for den kreative klassens behov. Politikken overfor den kreative klasse er å skape attraktive og mangfoldige steder med høy toleranse og et variert og kunnskapsintensivt arbeidsmarked.

Hvis vi ser på hvilke yrker som er vanligst i Setesdal, så er det som nevnt butikkmedarbeidere som topper lista. For øvrig er det bare grunnskolelærere på denne lista som er definert innenfor den kreative klasse:

Setesdal	Sysselsatte	Andel
BUTIKKMEDARBEIDERE O.L.	336	10 %
GRUNNSKOLELÆRERE	187	6 %
OMSORGSARBEIDERE OG HJELPEPLEIERE	144	4 %
TØMRERE	110	3 %
BARNE- OG UNGDOMSARBEIDERE O.L.	108	3 %
ANNET PLEIE- OG OMSORGSPERSONALE	103	3 %
BUSS- OG SPORVOGNFØRERE	93	3 %
MELKE- OG HUSDYRPRODUSENTER	85	3 %
RENGJØRINGSPERSONALE I BEDRIFTER O.L.	83	3 %
SYKEPLEIERE	69	2 %

Butikkmedarbeidere er også den vanligste yrkesgruppen på landsbasis og også i landet totalt sett er det bare grunnskolelærere fra den kreative klasse som er inne blant de ti mest vanlige yrkene. Når det gjelder hvilke yrker som er mer vanlige i Setesdal enn i landet totalt sett må vi igjen se på lokaliseringskoeffisienten:

	Sysselsatte	LQ
GULL- OG SØLVSMEDER, GRAVØRER O.L.	14	17,0
ERNÆRINGSFYSIOLOGER	3	15,0
ANNET SIKKERHETSPERSONALE	9	11,4
SKOGSARBEIDERE O.L.	52	8,4
OPERATØRER INNEN PLASTFAG OG PLAST-PRODUKSJON	31	6,8
GLASSHÅNDVERKERE	1	6,0
LEDERE INNEN HOTELL- OG RESTAURANT-VIRKSOMHET	10	5,8
MONTØRER INNEN PRODUKSJON AV TRANSPORTMIDLER	12	5,5
BUSS- OG SPORVOGNFØRERE	93	5,4
SKOGINGENIØRER, SKOGKONSULENTER O.L.	3	4,5

Som ventet er de mange sølvsmeder i Setesdal atypisk fra et landsgjennomsnitt, mens skognæringen dukker opp med høy overrepresen-

tasjon innenfor to yrkesgrupper, samt at det er flere ledere i hotell- og restaurantvirksomhet i Setesdal enn det tilfellet er i landet totalt sett.

3.4 Oppsummert

Setesdal opplever vekst i varehandel og andre ringvirkninger av hytteturisme og opplevelsesbasert næring. Samtidig vokser sysselsettingen i tre-relaterte næringer og i noen andre lavteknologiske industri-næringer. Tjenestenæringene i regionen er lite kunnskapsintensive og det er få store bedrifter i regionen. Det vil sannsynligvis komme en økning av sysselsatte innenfor kreative næringer.

4 Strategier for regional vekst

Hvilke satsingsområder er de viktigste fremover og hvilke strategiske grep vil være mest effektive? Slike spørsmål er ikke besvart i den forutgående analysen av foreliggende statistikk. Vi skal derfor i dette kapittelet forsøke å se det bildet som til nå er tegnet av nærings- og samfunnsliv i Setesdal i sammenheng med den strategiske tenkning som kan være del av utviklingsplan for Setesdal. Vi vil i det følgende beskrive hvordan vi mener at det er fornuftig å arbeide strategisk for å utvikle Setesdal i en stadig mer globalisert og mobil verden.

I likhet med alle andre regioner i de norske utkantene er Setesdal blitt utfordret av globaliseringens omstrukturering av økonomien, der arbeidsintensive jobber i primærnæringene og industrien nå mye skjer utenfor Norges grenser, i lavkostland, mens den moderne økonomien i våre høykostland er drevet av andre krefter som drar bedrifter og folk inn mot byene. Vi har vært inne på hvordan økt mobilitet og vekst i konsumbaserte næringer, særlig varehandel, skaper etterspørsel og nye arbeidsplasser. I denne sammenheng ligger det et potensiale i utviklingen av turisme og opplevelsesbasert industri. Så ser det også ut til at veksten kommer i kunnskapsintensive næringer og i næringer innenfor tjenesteyting. I særklasse vokser her forretningsmessig tjenesteyting mest. Regioner med bedrifter som er del av sterke klynger klarer seg også godt. Også teknologiintensive næringer ser ut til å vokse, i hvert fall i urbane økonomier. Til slutt sier teorien om den kreative klasse at det nå nesten bare er vekst innenfor de yrker der en lever av å skape nye ting og være kreativ. Hvordan regioner utnytter og tilpasser seg slike trender vil selvsagt være avgjørende for hvordan de vil lykkes i fremtiden.

Teorier om regional utvikling tar ofte utgangspunkt i de dynamikker som virker i urbane økonomier. Radikale innovasjoner er knyttet til dynamikken i storby-økonomier hvor det er en sterk tilgang på institusjoner, nettverk på flere nivåer, kapital og annen infrastruktur, mens rurale områder bare anses å være i stand til å utvikle inkrementelle innovasjoner fordi det her er få institusjoner, bare lokale nettverk, mangel på investorer, dominans av små- og mellomstore bedrifter osv.. Innovasjonsprosesser i rurale områder sies å være mindre avan-

serte. En får lite utvikling av nye produkter, nye teknologier, nye prosesser og nye effektive organisasjonsmåter.

Globaliseringen sies videre å ha ført til oppløsningen av lokale relasjoner mellom politikere, virkemiddelapparat, næringsutøvere og det sivile samfunn. Våre sosiale nettverk er også mer rotløse, fordi viktige relasjoner kan oppstå og vedlikeholdes over lange avstander. Fellesskap, identitet og erfaringer antas i mindre grad enn tidligere å være knyttet til avgrensede territorier som steder, regioner og nasjonalstater. Identiteter og tilhørighet vokser frem i et komplekst samspill mellom ulike steder, noe som resulterer i tilhørighet ikke bare til ett sted, men til flere, og lojalitet til mange grupper, samfunn og steder. Det lokale er hevdet å ha blitt underordnet det globale. I teorier for utvikling av rurale områder hevdes det derfor at med en økende mobilitet av kapital, arbeidskraft, informasjon og varer og tjenester så er disse ressursene for ustabile til å basere utviklingen på; de er fotløse. En bør derfor satse på de konkurranse-fortrinn som ligger i de immobile ressursene, som sosial og kulturell kapital, lokale omgivelser og natur og lokal kunnskapskapital. Styrken i den sosiale kapitalen ligger i at mennesker på mindre steder er knyttet til hverandre på mange livsområder og at det i slike lokale miljøer ligger en latent struktur; et potensial for kollektiv handling hvor aktørene er i stand til å handle i fellesskap til lokalsamfunnets beste. Den ressursen som dette representerer er i modellen nedenfor omtalt som immaterielle ressurser. Studier viser at en ofte i rurale områder finner uformelle partnerskap mellom bedrifter, institusjoner og forvaltning, noe som gjør det enklere å handle koordinert og å utnytte ulike ressurser og eksterne finansieringsmuligheter.

Problemet som flere peker på er at de aller fleste innovasjonsstudier tar utgangspunkt i empirisk materiale fra urbane agglomerasjoner. Det er i tillegg lite forskning innenfor økonomisk geografi på ressursbaserte næringer, som jo ofte er dominerende i områder utenfor de urbane agglomerasjonene. Konvensjonelle innovasjonsmodeller er derfor ikke stilt inn på å fange de unike kjennetegnene ved innovasjonspraksiser i rurale områder. Flere forskere er altså uenige i de mange teoriene for regional vekst i en globalisert verden, og det hevdes isteden at globalisering skjer like mye nedenfra som ovenfra. Fortsatt er det slik at mennesker bor på steder som oppleves å ha en fullstendig form, funksjon og mening innenfor fysisk avgrensede områder. Mange hevder at

vi fortsatt har vår lojalitet til og identifiserer oss med de tradisjonelle romlige enhetene som nasjonalstaten, lokalsamfunn, byer og kommuner. Påstanden er til og med at nasjonale og lokale kulturer og tilhørighet står svært sterkt akkurat nå, og har vist seg å være svært robuste romlige enheter. Det er ikke slik at næringsliv og mennesker rives løs fra sin lokale sammenheng av globale økonomiske og sosiale prosesser, men det er heller slik at en nå bindes sammen i transnasjonale nettverk i tillegg til de lokale nettverkene en deltar i.

Globalisering av et lokalt miljø eller en næring bør sees som en reorganisering av sosiale, politiske og økonomiske prosesser både ”oppover” fra det lokale og ”nedover” fra det transnasjonale. Det er med andre ord ikke snakk om en ensidig oppskalering fra det lokale til det globale nivået. Det er behov for en dialektisk forståelse mellom globalisering og lokale tilpassinger, hvor lokale miljøer endres som en følge av nye relasjoner til globale nettverk, globale prosesser og globale aktører, men hvor denne endringen ikke kan finne sted uten at lokale aktører involverer seg. Lokale aktører og ressursers involvering modifierer så i neste omgang de nettverk som aktørene deltar i.

Poenget er at lokale aktører har relasjoner i mange sosiale og økonomiske felt samtidig. Denne innsikten gir føringer for hvordan en kan tenke seg en innovasjonsstrategi i områder utenfor de store byene. Det er ikke nok å dyrke de immobile ressurser og den sosiale kapitalen på stedet fordi det er også i den rurale økonomien nødvendig å kople seg opp mot ikke-lokale nettverk. Undersøkelser viser at de regioner og næringer som overlever er kjennetegnet ved at de makter å delta i sosiale nettverk på ulike geografiske nivåer, samtidig som de makter å knytte til seg relevante kunnskapsmiljøer. De som mislykkes er ofte enten for ensidig knyttet til det lokale, slik at de ikke makter å tilpasse seg markeder og teknologiske strategier som foregår utenfor området, eller de dominert av eksternt eide bedrifter som utover den lokale enkeltbedriften de eier opererer løsrevet fra det lokale miljø. Suksesshistorien Byglandsfjord Sag kan kanskje være et case som viser nødvendigheten av både å trekke på den lokale sosiale kapital, samtidig som en er i stand til å kople seg opp mot nettverk utenfor regionen. Det er utviklet en modell som forsøker å ta inn over seg denne måten å tenke på:

	Forankring	
Bedrifiers ikke-materielle ressurser (sosial kapital)	<i>Bedrifter er sterkt innvevd i lokale nettverk</i>	<i>Bedrifter er samtidig innvevd i nettverk på ulike geografiske nivå</i>
<i>Lav grad</i>	a) Manglende evner til innovasjon	b) Fremvoksende innovasjonsevner
<i>Høy grad</i>	c) Tilfredsstillende innovasjonsevner	d) Beste innovasjonsevner

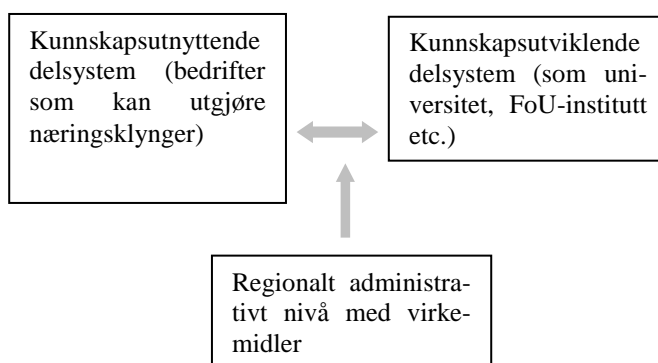
Sammen med denne forståelsen av vellykket innovasjonspraksis i rurale områder bør en ha som utgangspunkt at ikke bare høyteknologiske og kunnskapsintensive næringer, men alle næringer, også de naturressursbaserte, kan være innovative. Dette er viktige hensyn å ta i det strategiske arbeidet på et regionalt nivå i Setesdal.

Samtidig med den økonomiske omstruktureringen av den norske økonomien har vi også fått nye tilnærminger til det lokale utviklingsarbeidet. Det offentliges rolle, enten nasjonalt, i fylket eller i kommune er blitt endret i og med fremveksten av governace-tilnærminger og fokuset på Triple Helix-modeller for regional utvikling. Målet er her å bidra til at offentlig sektor og virkemiddelapparat, FoU-miljøer og lokalt næringsliv arbeider koordinert og strategisk med sikte på å skape gode innovasjonsprosesser. Det offentlige anvender virkemidler for å utvikle de deler av det lokale næringsmiljøet som ikke fungerer så godt. Det er da behov for det som også er kalt mellomromskompetanse; evnen til å se og utnytte det mulighetsrom som ligger i mellomrommet mellom sektorer.

Det er i det strategiske arbeidet ikke nødvendigvis riktig å kopiere eksempler på vellykket vekst i byområder, eksempelvis ved ensidig å tilrettelegge for den kreative klasse eller tjenesteyting til urbane næringer. Det er heller ikke nødvendigvis riktig å, inspirert av Triple Helix-tenkning, jobbe for etablering av FoU-institusjoner i Setesdal. Det er samsvaret mellom kunnskapsbehovet i regionens bedrifter og den kunnskapsmessige infrastrukturen en er i stand til å bygge opp som er

viktig, ikke samlokaliseringen av FoU-institusjoner og bedrifter. Vi skal gå litt grundigere inn i dette siste poenget:

Hvis en følger definisjonen på et innovasjonssystem så består det av en kunnskapsutnyttende og en kunnskapsutviklende del, støttet av lokalt/regionalt politisk nivå:

Det vil imidlertid være en feiltolkning å anta at de to kunnskaps-systemene nødvendigvis må være samlokaliserte. Ofte kan det vise seg å være nok at en lokalt makter å utvikle nettverk til en rekke FoU-miljøer og å utvikle en kompetanse som gjør at en er i stand til å utnytte disse ved behov⁷. Slik kan en ta i bruk kunnskap på en fleksibel måte, ikke bare i utviklingen av næringsklynger, men eksempelvis i arbeidet med stedsutvikling, levekårsutfordringer, kulturbasert næring eller bistand til småbedrifter som hver for seg ikke er i stand til å oppnå den tyngde som flere nært beslektede bedrifter kan gjøre samlet.

Det er også sannsynligvis en fornuftig strategi i områder utenfor byområdene å tenke helhetlig stedsutvikling, der en søker å adressere sammenhengene mellom nærings- og samfunnsutvikling lokalt. At ungdom flytter fra regionen etter ungdoms- eller videregående skole og ikke flytter tilbake senere kan skyldes at en ikke tidlig nok er gjort

⁷ I den strategiske satsingen Gode Sirkler i tre av nabokommunene til Bergen har en knyttet til seg forskningsmiljøer som bistår kommunene med sin oversikt over fagmiljøer og med sin kunnskap om hvor det finnes finansieringskilder og hvordan en søker om slike midler (www.godesirkler.no). Slik er det generert prosjekter innen de tre temaene Kompetansedrevet utvikling, Utdanning og næring og Stedsutvikling-kunst/kultur og næring, til en verdi av over 100 millioner i løpet av en fire-årsperiode.

bevisst på de muligheter som det lokale arbeidslivet har å tilby. Ved å stimulere til en praksisnær undervisning der elevene eller klasser inngår partnerskapsavtaler med lokale bedrifter kan vise seg å bidra til at en motiverer ungdom til å ta arbeide i Setesdal når de kommer i arbeidsfør alder. Reiselivs-linjen på Setesdal videregående skole er et godt eksempel på en slik praksisnær tenkning i utdanningen. Dette er et eksempel på hvilke muligheter som ligger i å fokusere på hvordan samfunns- og næringsliv henger sammen i Setesdal.

Innenfor rammen av første del av dette prosjektet får vi ikke trukket disse betraktningene videre inn i anbefalinger for det videre arbeidet med en utviklingsplan for Setesdal. Dette må isteden være ambisjonen i fase to av prosjektet.

5 Konklusjon og vegen videre

På bakgrunn av de analyser som er foretatt i denne rapporten kan vi oppsummert sette opp noen styrker, svakheter, muligheter og trusler (SWOT) for Setesdal:

Styrker	Svakheter
<ul style="list-style-type: none">• Kraftinntekter• Levekår• Tre-klynge• Ringvirkninger av turisme og hyttebygging• Sosial kapital (felles tradisjoner og identitet)• Høy sysselsetting• Kvinner i arbeidslivet• Offentlig tjenestetilbud• Innvandring	<ul style="list-style-type: none">• Lite bredde i næringslivet• Lavt teknologisk nivå i industrien• Lav kunnskapsintensitet i tjenestenæringene• ”Usunn” aldersfordeling i næringslivet• Lavt utdanningsnivå• Uføreandel• Negativ innenlands flyttebalanse• Ubalansert utvikling mellom kommunene
Muligheter	Trusler
<ul style="list-style-type: none">• Videreutvikling av klynger• Opplevelsesbasert næring• Helhetlig stedsutvikling• Kunnskapsbasert vekst• Satse på attraktive steder (kreativ klasse)	<ul style="list-style-type: none">• Fortsatt fraflytting fra Valle og Bygland• Industrinedleggelse• Dominans av konsum- og opplevelsesbasert næring• Endrede rammevilkår i offentlig eller privat sektor

I det videre er det ønskelig å gå dypere inn i tre strategisk viktige temaområder. Det er da naturlig å ta utgangspunkt i det bildet som har tegnet seg av utfordringer i denne rapporten. Vi vil foreslå en fordypende analyse i det videre innenfor følgende tre temaer:

1. SWOT tre-klynge
2. SWOT opplevelsesnæring
3. SWOT kompetanse

Agderforskning AS

Kristiansand:
Gimlemoen 19
4630 Kristiansand, Norway

Arendal:
Langbryggen 17
4841 Arendal

Tel: +47 480 10 520
Fax: +47 38 14 22 01

Epost: post@agderforskning.no

<http://www.agderforskning.no>

Bankgiro/ Banking account:
3023.07.08521

Agderforskning